

Міністерство освіти і науки України
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра географії і менеджменту туризму

**РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ “ЧЕРЕМОСЬКИЙ”**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)

Виконав:

Студент II курсу 210-м групи
спеціальності 242 “Туризм і рекреація”
ОП “Міжнародний туризм і
туроперейтинг”

Левицький Олександр Ігорович

Керівник: доктор географічних наук,
проф. **Кілінська Клавдія Йосифівна**

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №____

від “____” _____ 202__ р.

Зав. кафедри _____ д. геогр.н., доцент Король О.Д.

Чернівці 2025

АНОТАЦІЯ

Тема присвячена комплексному дослідженню РТП на території НПП “Черемоський” як природоохоронної, рекреаційної структури Чернівецької області. Проаналізовано природно-ресурсний потенціал парку, рельєф, клімат, ландшафт, біорізноманіття. Розкрито екологічний стан території, антропогенне навантаження та рівень збереженості природних комплексів. Увага приділена оцінці існуючим і перспективним видам туризму, стану туристичної інфраструктури, рівню транспортної доступності та можливості розвитку різних форм відпочинку.

Ключові слова: НПП “Черемоський”, туризм РТП, екологія, інфраструктура, розвиток.

ABSTRACT

The topic is devoted to a comprehensive study of the RTP on the territory of the Cheremosky National Park as a nature conservation and recreational structure of the Chernivtsi region. The natural resource potential of the park, relief, climate, landscape, biodiversity are analyzed. The ecological state of the territory, anthropogenic load and the level of preservation of natural complexes are revealed. Attention is paid to the assessment of existing and promising types of tourism, the state of tourist infrastructure, the level of transport accessibility and the possibilities for the development of forms of recreation.

Keywords: Cheremosky National Nature Park, recreational and tourist nature use, recreational potential, ecological state, tourist infrastructure, sustainable development.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використаних ідей, результатів текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.І.Левицький

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Аналіз теоретико-методичних підходів до вивчення рекреаційно туристичного природокористування	7
1.1. Теоретичний вектор дослідження рекреаційно туристичного природокористування національних природних парків у світі та України...	9
1.2. Методична база вивчення рекреаційно туристичного природокористування.....	1
РОЗДІЛ 2. Рекреаційно-туристичне природокористування “Черемоського” національного природного парку	15
2.1. Ретроспекція створення НПП “Черемоський”.....	17
2.2. Аналіз мінерально-сировинних ресурсів.....	25
2.2.1. Рельєф.....	26
2.2.2. Клімат.....	27
2.2.3. Водні ресурси.....	29
2.2.4. Грунт і земельні ресурси.....	31
2.2.5. Рослинний і тваринний світ.....	35
2.2.6. Ландшафт.....	38
2.2.7. Екологічна ситуація.....	40
2.3. Пам'ятки архітектури національного природного парку “Черемоський”.....	42
2.4. Транспортна доступність національного природного парку “Черемоський”.....	47
2.4.1. Заклади розміщення.....	49

2.4.2. Заклади харчування.....	53
2.5. Екологічні стежки та маршрути.....	55

РОЗДІЛ 3 Сучасні інноваційні та інвестиційні особливості рекреаційно туристичного природокористування національного природного парку

“Черемоський”.....71

3.1. Соціально-економічні проблеми функціонування.....75

3.2. Міжнародний клімат щодо перспективного рекреаційно туристичного природокористування парку.....79

3.3. Оцінка використання рекреаційно туристичного природокористування у період пандемії COVID-19 та під час війни.....82

ВИСНОВКИ.....86

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ.....89

ДОДАТКИ.....92

ВСТУП

Сучасний розвиток туристичної індустрії в Україні відбувається на тлі зростання інтересу до природних територій, зокрема національних природних парків, що поєднують у собі унікальні ландшафти, високу біорізноманітність та значний рекреаційний потенціал. У цьому контексті важливим є формування науково обґрунтованих підходів до рекреаційно-туристичного природокористування, яке передбачає гармонійне поєднання природоохоронних заходів та організації рекреаційної діяльності без завдання шкоди природним екосистемам.

Національний природний парк “Черемоський”, розташований у межах Українських Карпат, є цінною природоохоронною територією, де зосереджено рідкісні та ендемічні рослинні й тваринні види, характерні для гірських екосистем. Завдяки мальовничим ландшафтам, сприятливим кліматичним умовам та наявності культурно-історичних ресурсів парк має значний потенціал для розвитку різних форм туризму - екологічного, пішохідного, освітнього, етнографічного тощо. Проте інтенсифікація туристичної діяльності актуалізує питання раціонального використання природних ресурсів, визначення рекреаційного навантаження та впровадження екологічно безпечних форм рекреації.

Актуальність дослідження визначається необхідністю пошуку оптимальних моделей організації туристично-рекреаційної діяльності на території НПП “Черемоський” з урахуванням природоохоронних вимог, просторової структури ландшафтів та соціально-економічних інтересів регіону. Відсутність комплексних наукових досліджень, присвячених аналізу рекреаційного потенціалу та стану природокористування в межах парку, зумовлює потребу у системному вивченні території й розробці рекомендацій для забезпечення сталого розвитку рекреації.

Метою роботи є наукове обґрунтування принципів та напрямів раціонального рекреаційно-туристичного природокористування на території НПП «Черемоський» шляхом оцінки його природно-ресурсного потенціалу, аналізу сучасного стану рекреаційної діяльності та виявлення чинників, що впливають на екологічну стійкість території.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристичне природокористування в межах національного природного парку «Черемоський».

Наукова новизна роботи полягає в уточненні оцінки рекреаційного-туристичного природокористування парку, визначенні допустимого рекреаційного навантаження та обґрунтуванні напрямів удосконалення системи рекреаційно-туристичного природокористування.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій у діяльності адміністрації НПП «Черемоський» для планування туристичних маршрутів, регулювання потоків відвідувачів та підвищення ефективності природоохоронних заходів.

Завданням є проаналізувати теоретико-методологічні засади рекреаційно-туристичного природокористування та його роль у системі сталого розвитку природоохоронних територій. Надати загальну фізико-географічну та природоохоронну характеристику Національного природного парку «Черемоський».

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Вивчення рекреаційно-туристичного природокористування у національних природних парків (НПП) ґрунтується на міждисциплінарних підходах, які поєднують природничі, соціально-економічні та просторово-планувальні аспекти. Теоретико-методичні засади цього напрямку досліджень формувалася поступово, охоплюючи концепції рекреаційної географії, ландшафтознавства, природокористування та сталого розвитку.

Географічний підхід є базовим у дослідженні рекреаційно-туристичних систем, адже дозволяє аналізувати територіальну організацію рекреаційної діяльності, просторову структуру природних комплексів, формування туристичних потоків і мережу рекреаційних об'єктів. Основні компоненти географічного аналізу включають:

- ❖ оцінку природно-ресурсного потенціалу (клімат, рельєф, гідрографія, біорізноманіття);
- ❖ функціональне зонування території (заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації тощо);
- ❖ визначення територіальних рекреаційних систем і маршрутів;
- ❖ вивчення взаємодії рекреаційних потоків та природних ландшафтів.

Цей підхід широко застосовується для управління НПП, вибору оптимальних територій для рекреації та оцінки антропогенних навантажень.

Оскільки рекреація є соціально орієнтованою діяльністю, важливим є аналіз потреб і мотивацій відвідувачів. Соціально-психологічний підхід включає:

- дослідження рекреаційних мотивів, очікувань і задоволеності туристів;
- вивчення впливу туристичних потоків на соціально-культурне середовище;
- оцінку комфорту та безпеки рекреаційних умов.

Результати таких досліджень дозволяють удосконалити рекреаційні послуги, адаптувати маршрути до потреб різних груп відвідувачів та оптимізувати навантаження на територію.

Системний підхід дає можливість розглядати рекреаційно-туристичне природокористування як інтегровану систему, що включає природні, соціальні, економічні та управлінські компоненти. Основні риси системного підходу:

- ❖ встановлення структури та функцій рекреаційної системи;
- ❖ моделювання взаємозв'язків між її елементами;
- ❖ управління потоками туристів і ресурсів;
- ❖ оцінка ефективності функціонування всієї системи.

У контексті НПП системний підхід забезпечує комплексність природоохоронних і туристичних заходів.

Підхід сталого розвитку є ключовим для природоохоронних територій. Він передбачає розвиток туризму, який:

- не шкодить екосистемам;
- забезпечує соціально-економічні вигоди місцевим громадам;
- сприяє екологічній освіті та формуванню природоохоронної свідомості.

На його основі формується концепція екотуризму - найбільш придатна для національних парків модель туризму.

1.1. Теоретичний вектор дослідження рекреаційно туристичного природокористування національних природних парків у світі та України

Дослідження рекреаційно-туристичного природокористування національних природних парків (НПП) має значну історію розвитку, що формувалася на перетині природничих та соціальних наук. Сформований сьогодні теоретичний базис дозволяє всебічно аналізувати функціонування природоохоронних територій, визначати закономірності їх рекреаційного використання та формувати моделі сталого розвитку туризму. У світовій та українській науковій практиці можна виокремити кілька ключових теоретичних напрямів, що визначили основу сучасних досліджень.

Першою фундаментальною основою для вивчення рекреаційно-туристичного природокористування стали американські моделі управління національними парками, зокрема теорії мультифункціонального використання природних територій. У США, Канаді та країнах Європи сформувалися підходи, що включають:

- концепцію “multiple-use”, яка передбачає гармонійне поєднання охорони природи, рекреації, наукової діяльності та екологічної освіти;
- модель рекреаційної місткості (Carrying Capacity), що визначає максимальне навантаження на природні комплекси без втрати їх екологічної стійкості;
- концепцію «Limits of Acceptable Change» (LAC) — визначення порогів прийнятних змін природного середовища під впливом рекреації;
- метод Visitor Experience and Resource Protection (VERP), що поєднує аналіз досвіду відвідувачів та охоронних вимог території.

Ці теоретичні моделі стали основою сучасних методик рекреаційного планування та використовуються у більшості країн із розвиненою системою природоохоронних територій.

У країнах Західної та Центральної Європи акцент робиться на збалансованому поєднанні охорони природи та розвитку місцевих громад. Європейський підхід сформувався навколо таких теоретичних положень:

- концепція сталого туризму, затверджена рекомендаціями IUCN та UNEP;
- теорія ландшафтної рекреаційної оцінки, що базується на визначенні естетичної, екологічної та функціональної придатності ландшафтів;
- ідея екологічних коридорів та мережі Natura 2000, які поєднують охорону біорізноманіття з можливостями для екотуризму;
- моделі community-based tourism - співуправління природними територіями за участю місцевих громад

Європейські дослідження підкреслюють, що рекреаційна діяльність у НПП має не лише забезпечувати відпочинок, але й сприяти екологічній освіті, культурному розвитку та збереженню локальної ідентичності.

Рекреаційна діяльність на території НПП в Україні проводиться з метою забезпечення умов для загальнооздоровчого та культурно-пізнавального відпочинку, оздоровлення і туризму в природних умовах, з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів, спрямованих на відновлення духовних, розумових і фізичних сил людини. Рекреаційна діяльність спрямована на використання туристичних ресурсів національного природного парку для задоволення потреб відвідувачів, зокрема через створення туристичних маршрутів та екологічних стежок, а також організацію зон для відпочинку. Організація рекреаційної діяльності - це одне з основних завдань національного природного парку в Україні.

На території НПП створюються еколого-освітні стежки, екскурсійні маршрути та маршрути релігійного паломництва, які можуть частково або повністю проходити через територію установи природно-заповідного фонду.

Функціонування НПП викликає значний інтерес серед власників “зелених” садиб регіону, оскільки організація екологічного туризму та рекреації на цій території дає змогу розширити перелік послуг, які можуть бути запропоновані відвідувачам.

1.2. Методична база вивчення рекреаційно туристичного природокористування

Методичні основи дослідження розвитку рекреаційної діяльності національних природних парків є важливою частиною наукових досліджень, оскільки дозволяють комплексно оцінити ефективність використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та сталого розвитку туризму в межах територій національних природних парків.

Розглянемо основні методи та підходи, що використовуються для такого роду досліджень. Аналіз нормативно-правової бази та організаційних аспектів включає метод аналізу документів і метод порівняння. Оцінка законодавчих актів, державних програм та стратегії розвитку природно-заповідних територій дає змогу виявити основні пріоритети в управлінні національними природними парками, а також обмеження та можливості для розвитку рекреаційної діяльності. Порівняння національних природних парків на основі їх правових режимів, стандартів охорони та інфраструктури дозволяє виділити найбільш ефективні практики та рекомендації для інших парків. Екологічний підхід передбачає використання методу екологічного

моніторингу та методу екологічного аудиту. Оцінюється вплив рекреаційної діяльності на природні екосистеми. Для цього використовують методи спостереження, обліку та аналізу змін у біорізноманітті, стані ґрунтів, водних ресурсів та інших природних компонентів. Проведення екологічних аудиторських перевірок здійснюють для виявлення впливу рекреації на природу, включаючи антропогенний тиск, забруднення території та деградацію природних ресурсів.

Економічний аналіз включає метод оцінки економічного потенціалу, тобто визначення економічної ефективності рекреаційної діяльності на основі аналізу витрат і доходів, пов'язаних з туризмом, а також вивчення соціально-економічного впливу рекреації на місцеву економіку (робочі місця, податкові надходження, розвиток інфраструктури), та метод вартості природних ресурсів, тобто оцінку вартості природних ресурсів, що використовуються в рекреаційній діяльності, та їх впливу на економіку, що включає в себе як прямі (вхідні збори, туристичні послуги), так і непрямі економічні вигоди (підвищення вартості земель, підтримка місцевих підприємств).

До соціологічних методів відносяться метод анкетування, опитування та метод соціологічних досліджень. Вивчення потреб, уподобань та поведінки відвідувачів національних природних парків можна проводити шляхом опитувань та анкетування. Це дає змогу отримати дані щодо мотивації відвідувачів, їх вподобань стосовно видів туризму (екологічний, спортивний, пізнавальний тощо), а також задоволення від якості послуг. Метод соціологічних досліджень являє собою збір та аналіз даних щодо соціально-культурного впливу туризму на місцеві громади, включаючи зміну традиційних способів життя, рівень підтримки місцевих жителів щодо розвитку рекреації та туризму.

Широко використовуються географічні та картографічні методи, зокрема географічний інформаційний аналіз (географічні інформаційні

системи - ГІС) та метод просторового планування. Картографічні дані і ГІС-технології застосовуються для оцінки географічного розподілу рекреаційних маршрутів, туристичних об'єктів, а також для аналізу впливу рекреаційної діяльності на різні природні зони парку.

Метод просторового планування включає розробку 20 карт планування рекреаційної діяльності на основі просторового аналізу території, зокрема визначення зони для рекреації, зони для збереження природи, інфраструктурних об'єктів тощо.

До аналітичних методів відносяться метод SWOT-аналізу та метод сценарного планування. SWOT-аналіз передбачає оцінку сильних і слабких сторін, можливостей та загроз розвитку рекреаційної діяльності на території національного природного парку. Цей метод дозволяє систематизувати інформацію про внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на розвиток рекреації.

Метод сценарного планування передбачає розробку різних сценаріїв розвитку рекреаційної діяльності в межах національного природного парку в залежності від зміни зовнішніх та внутрішніх факторів (зміни законодавства, зміни клімату, попит на різні види туризму).

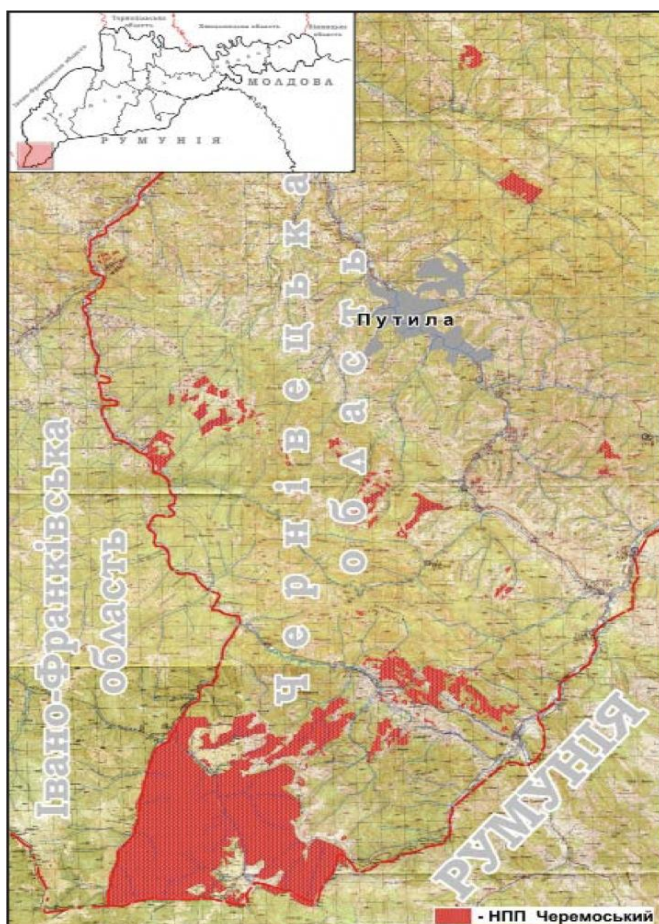
Метод експертних оцінок включає залучення експертів у галузі екології, туризму, економіки та соціології для оцінки потенціалу та проблем розвитку рекреаційної діяльності в національних природних парках. Цей метод дозволяє отримати думки спеціалістів на основі їх досвіду та знань. Метод порівняльного аналізу використовується з метою порівняння різних національних природних парків за різними параметрами (інфраструктура, економічна ефективність, екологічний вплив, рівень задоволення відвідувачів) для виявлення кращих практик і рекомендацій щодо вдосконалення рекреаційної діяльності.

Метод прогнозування передбачає прогнозування тенденцій розвитку рекреаційної діяльності з урахуванням можливих змін у законодавстві,

фінансуванні, а також змін клімату, демографічних тенденцій та інших факторів. Це дозволяє розробити довгострокові стратегії розвитку національних природних парків.

Методична база дослідження забезпечує об'єктивність отриманих результатів та стає підґрунтям для формування обґрунтованих наукових висновків і практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку рекреаційної діяльності національних природних парків.

РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ “ЧЕРЕМОСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ

Національний природний парк “Черемоський” створено Указом Президента України від 11 грудня 2009 р. (№ 1043/2009) в адміністративних межах Путильського району Чернівецької області в найбільш віддаленому і важкодоступному регіоні Буковини. Згідно цього Указу загальна площа заповідного об’єкта становить 7117,5 га, у тому числі 5556 га земель надано йому в постійне користування, а 1561,5 га включено без вилучення в землекористувача Карпатського

державного спеціалізованого

Рис. 2.1 Схематична карта території лісгоспу АПК.

НПП “Черемоський”

У постійне користування національному парку передано: 4699 га земель Державного підприємства “Путильське лісгосподарське підприємство” - Перкалабське лісництво; 857 га земель Карпатського державного спеціалізованого лісгоспу АПК, які передано зі складу:

- Ялівецького лісництва – 420 га

- Конятинського лісництва – 337 га
- Карпатського лісництва – 100 га

Без вилучення до складу національного парку передано наступні ділянки Карпатського державного спеціалізованого лісгоспу АПК, які знаходяться на висоті понад 1100 м н. р. м.:

- Ялівецьке лісництво – 1154 га
- Шурдинське лісництво – 68,8 га
- Путильське лісництво – 24,0 га
- Карпатське лісництво – 77,1 га
- Конятинське лісництво – 237,6 га

Таким чином, територія НПП “Черемоський” складається з більш-менш суцільного масиву

площею 6856,1 га, який знаходиться у верхів’ях Білого Зонування НПП “Черемоський”

Черемошу, та п’яти відокремлених ділянок, підпорядкованих Карпатському держспецлісгоспу АПК і включених до складу парку без вилучення, які розташовані на різних гірських масивах.

Основними відомими топографічними пунктами прив’язки національного парку є хребти Чорний Діл і Яровиця, річки Сарата й Перкалаб. Територія основного масиву має форму трикутника, сторонами

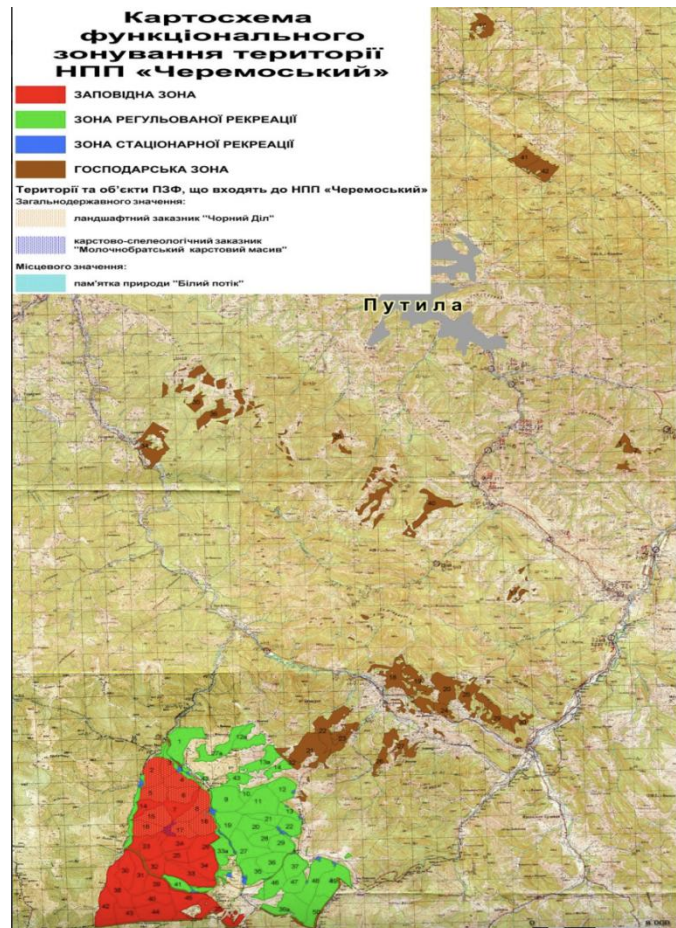

Рис. 2.2.

якого є державний кордон України з Румунією, р. Перкалаб та гребінь хр. Яровиця до г. Млаковата. Своєрідною вершиною цього трикутника є місце злиття річок Сарата і Перкалаб, де починається Білий Черемош. Окремі ділянки розташовані на хребтах Максимець, Раковата Шурдин.

Згідно фізико-географічного районування (Екологічна енциклопедія, 2007) переважна частина території НПП “Черемоський” знаходиться в межах Рахівсько-Чивчинської та Полонинсько-Чорногірської областей Українських Карпат, три з відокремлених ділянок розташовані в Зовнішньокарпатській області. За фізико-географічним районуванням Чернівецької області (Воропай, Куниця, 1993) в межах першої області вона приурочена до Чорнодільського району субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних довкіл, другої - до Яровицького району субальпійсько-лісових середньогірних і високогірних довкіл та Максимецького району лісових середньогірних довкіл, третьої - до Шурдинського району лісових низькогірних і середньогірних довкіл.

Згідно останнього геоботанічного районування територія національного парку належить до Свидовецько-Покутсько-Мармароського округу Східно-Карпатської гірської підпровінції Центрально-європейської провінції Європейської широколистяно-лісової області.

2.1. Ретроспекція створення НПП “Черемоський”

Сучасна система угідь і взагалі екологічний стан нинішньої території НПП “Черемоський” є наслідком перетворюючої діяльності людини за останні два століття. Територія, де зараз розташована основна частина національного парку, в усі часи вважалась і по суті залишилася найменш освоєним та зміненим регіоном Чернівецької області й Українських Карпат у цілому. Цьому сприяло її позиційне розміщення в найвіддаленіших і

найменш доступних для “цивілізації” витоках р. Білий Черемош, поганий стан дорожньої інфраструктури та достатньо пізній час господарського освоєння регіону.

Цей регіон, як і суміжні, довгий час залишався практично безлюдним і важкопрохідним, хоча наявність фракійських та, можливо, ілірійських топонімів свідчить про дослов’янську їх колонізацію, а знахідка в 1897 р. в містечку Сторонці-Путилові (зараз смт Путила) скарбу римських монет епохи Римської імперії - про наявність давніх транзитних шляхів і окремих жител. Так, під час навали 1241 р. татаро-монгольські загони на шляху з Галицького князівства на Родну (гірський масив у Румунії) три дні просувалися суцільними лісами Буковини.

Після входження регіону в XIV ст. до складу пізньофеодального Молдавського князівства активізувалася внутрішня колонізація держави, чому сприяло характерне лісове тваринницьке господарство, яке будувалося на чергуванні пасік, сінокосів та пасовищ, і вимагало великих земельних просторів. Щільність населення була мінімальною й не перевищувала 1 ос/5 км².

Проживання населення князівства з так званим волоським правом гарантувало постійну спільну власність на рілля, випаси, сіножаті та ліси, а індивідуальна власність на окремі ділянки була лише періодичною. Отже, лісокористування здійснювалося в межах необхідних потреб населення кожного села - “ватри” і ніким не контролювалося. Звичайною була практика утримання і вільного випасання худоби в лісах, використання поряд з сіном листя молодих дерев в якості кормів у зимову пору року. Від надмірної пасквальної дигресії ліси рятувала хіба що незначна щільність населення й екстенсивний характер тваринництва. До останньої чверті XVIII ст. селяни мали право безоплатного і необмеженого користування лісом, окрім невеликих заповідних ділянок - браништ, за умов регулярної сплати десятини. Лише в 1792 р. землевласники добилися відміни права

селян на таке користування лісом, а користування деревиною і випасання в ньому худоби дозволялося лише за згодою власника.

Освоєння гірської частини Буковини відрізнялося від сусідніх секторів Карпат, які мали більш вигідне транзитне положення і досить значні за площею ділянки природних гірських луків, про що згадувалось у староруських літописах. Колонізація просувалася долинами основних річок, передусім уздовж Черемошу та Сучави. Так, Вижниця вперше документально згадується в 1450 р., Селятин – у 1490 р., Довгопілля і Розтоки – в 1500 р., Путилів – у 1501 р., Устеріки – з 1650 р. На другу половину XVIII ст. припадає виникнення Яблуниці, Конятина, Сергіїв, Киселиці, Підзахаричів, Усть-Путили, Шепота, Платої, Дихтинця, остаточне виокремлення і формування етнічної групи гірських українців - гуцулів. Основою господарювання було тваринництво, особливо вівчарство та свинарство, що базувалися на природних кормових угіддях, спочатку переважно лісових. В історичних джерелах полонини (гірські похідні луки на місці невеликих ділянок природних луків, а переважно - вирубок) вперше згадуються в XVI ст., а у другій половині XVII – середині XVIII ст. полонинське життя порівняно бурхливо розвивається в суміжних регіонах Польського королівства. Там випасання худоби біля верхньої межі лісу перешкоджало природному лісовідновленню.

Переломним в історії господарства і лісів Чернівецької області стала остання чверть XVIII ст., коли її західна та центральна частина увійшли до складу Австрійської імперії. Встановлення політичної стабільності й поступовий розвиток капіталістичних відносин позначилися на швидкому зростанні населення і прискореній антропогенізації довкілля. Картографічні й описові матеріали того часу дозволяють відновити загальну структуру та пейзажні особливості краю.

У реляції військового губернатора Буковини генерала Енценберга вказувалося, що "...Буковина схожа на велике пасовище і нечисленне населення надає природі можливість турбуватися про підтримання їх життя та, в першу чергу, життя худоби. Гірські райони переважно безлюдні і лише зрідка можна зустріти бідну хижу". Під час захоплення території австрійськими військовими підрозділами в серпні-вересні 1774 р., їм у деяких місцях передгір'їв і гір доводилося буквально прорубувати собі шляхи крізь суцільні лісові масиви. У горах освоєними під сіножаті, пасовища та частково рілля залишалися днища долин найбільших річок - Малого і Великого Сірету, Черемошу, Сучави. Високу лісистість Буковини відмітив у своєму описі краю й один із перших голів військової адміністрації Буковини генерал фон Сплєні. Він же перший згадував про масові, антропогенно неспровоковані буреломи, які зачіпали й високоякісні дерева. Втім, передгірні та гірські ліси ще зберігали свою багатоярусність і високу продуктивність, тобто пралісовий характер.

Одержавлені в перші післямолдовські часи "нічийні" гірські ліси з 1845 р. у великих розмірах почали передаватися приватним власникам. Найбільшим власником лісів став православний релігійний фонд Буковини, який володів понад 60% лісових площ. Чималі масиви належали окремим феодалним сім'ям. Так, в околицях Лопушної та Долішнього Шепота близько 20000 га лісів знаходились у власності династії сім'ї графів Василько. До побудови в 60-х рр. залізничної колії Львів-Чернівці, а потім й інших, які відкрили для буковинської сировини і товарів європейський ринок, лісосировина використовувалася переважно на місцеві будівельні та паливні потреби. У порівняно невеликій кількості частина деревини сплавлялася по р. Прут у Бессарабську губернію Московії.

З розвитком товарних відносин змінювалася система рубок. Вибіркові поступові насіннево-лісосічні рубки першої половини XIX ст., що сприяли

природному лісовідновленню, у другій половині досягли високого ступеня інтенсивності (понад 50% запасу) та переросли в суцільно-лісосічні, із площею лісосіки до 40–50 га. Це активізувало несприятливі геодинамічні процеси, порушувало біологічну стійкість лісів і стан їх відновлення, а ігнорування напрямків вітрів й утворення фронтальних куліс спричинило масові вітровали в 1868–1869 та наступних роках на площі 20000 га (разом з іншими карпатськими областями), з супутнім розмноженням короїдів і сильним пошкодженням деревини на 30000 га. У 70-х рр. XIX ст. Австро-Угорським урядом були прийняті рішення про розширення гірських сінокосів і пасовищ, що збільшило вирубки біля верхньої межі поширення лісу та її пониження в цілому на 100–200 м. Впровадження монокультури ялини з насіннєвого матеріалу судетських й альпійських районів на місці автохтонних корінних лісів за участю ялини, ялиці та бука, також погіршувало загальний санітарно-екологічний стан лісів і закладаło потенційні можливості до виникнення вітровальних ситуацій, що сповна проявилися в середині XX ст. Ліс довгий час транспортувався до переробних підприємств підгір'я та шляхів сполучення (залізниці) водним шляхом (лісо-сплавом), для чого на р. Перкалаб були збудовані дві водонакопичувальні греблі (гамованки, клязури), на р. Сарата – одна, на Білому Черемоші – три.

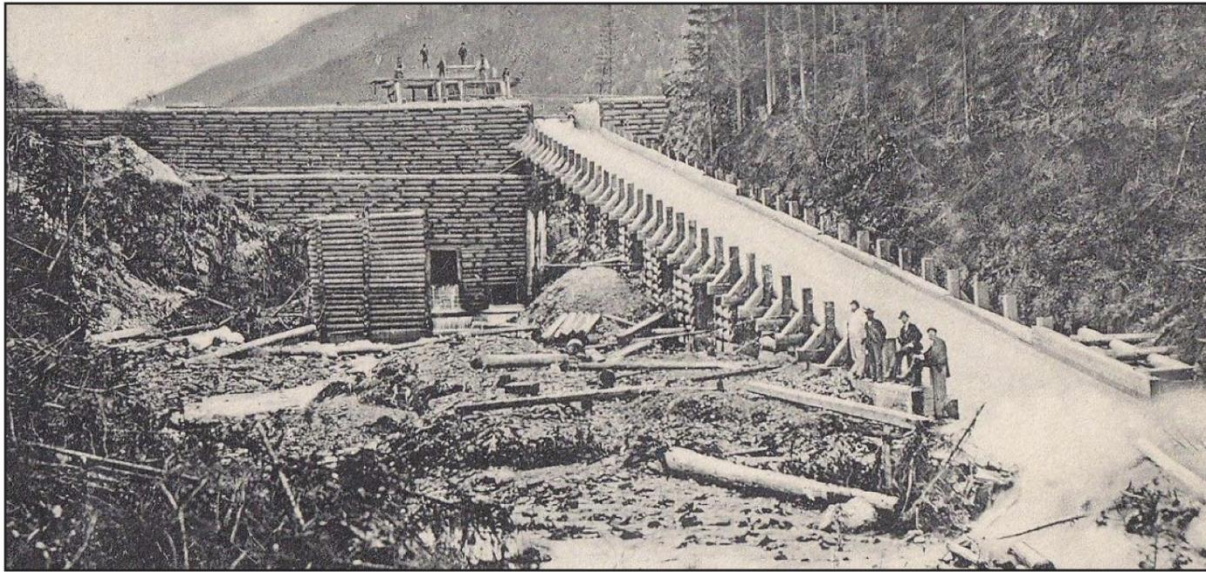

Рис. 2.3 Будівництво кляузи імені кронпринца Рудольфа в Перкалабі, 1897р.

Стан лісового господарства викликав стурбованість лісників: на з'їзді 1884 р. пролунали заклики на захист карпатських лісів. Після цього були посилені роботи зі штучного лісовідновлення, але їх темпи значно відставали від об'ємів рубок. За підрахунками, з 1847 по 1940 рр. на Буковині було вирубано майже 300000 га, а посаджено лише 1000 га. Штучне лісовідновлення в австрійській Буковині поблизу Чернівців та Вижниці почало проводитися лише з 1906–1907 рр., у регіоні національного парку практично не здійснювалось, орієнтуючись на самовідновлення. У часи румунської окупації об'єми і темпи штучного лісовідновлення посилилися, що підтверджується звітною документацією 20–30-х рр. Однак вони не могли повністю компенсувати попередні втрати. Фактично, сучасна картина лісового фонду, макроконтури лісових площ і пейзажно-естетичні особливості так званого гуцульського ландшафту були остаточно сформовані на початку XX ст. і закріплені системою землеволодінь. Подальші якісні зміни лісонасаджень відбувалися лише в межах земель лісового фонду всіх формів власності чи підпорядкування.

Після возз'єднання в 1940 р. Буковини з Радянською Україною й, особливо, в перше повоєнне десятиріччя карпатські ліси і довкілля зазнали втрат. Ліси вирубувалися не лише для потреб відбудови зруйнованого війною господарства, але й у технічно недоступних для вивезення місцях з метою позбавити природного притулку загони УПА. Територія лісового фонду оголювалася на великих площах, а шкідлива практика створення незахищених куліс, особливо перпендикулярних напрямкам переважаючих вітрів, спричинила різке посилення водної ерозії й вітровалів. Найбільш сильні відбулись у 1947, 1955, 1959 і 1964 рр., коли вітровалами та буреломами в Буковинських Карпатах було охоплено більше 150000 га у перерахунку на одноразову повторюваність, з яких суцільними вітровалами було вкрито 3000 га. Лише в Путильському районі за період 1946-1966 рр. у смерекових (ялинових) монокультурних лісах було повалено 1,1 млн м³ деревини, або 10 річних розрахункових лісосік.

За останні 40 років на території, яку нині займає НПП “Черемоський”, здійснювалися традиційні для Українських Карпат види господарювання, пов’язані з лісокористуванням, тваринництвом м’ясомолочного напрямку.

Основною галуззю є лісове господарство, що здійснювалось як Державним підприємством “Путильський лісгосп”, так і Карпатським держспецлісгоспом АПК Путильського району. Внаслідок повоєнних рубок вікова структура зазнала відчутних деформацій. Так, нині у структурі лісів Перкалабського лісництва молодняки першого класу становлять 25,8%, другого класу – 40,2%; середньовікові – 14,3%, пристигаючі – 12,3%, стиглі й перестиглі – 7,4%. Приблизно така ж вікова структура в лісах Карпатського держспецлісгоспу. Проте в останні десятиріччя темпи рубок значно знизилися, що сприятиме відновленню типових для цих місць зональних ялинових лісів. Ділянки пралісів збереглися у гребневих частинах пасом і на малодоступних стрімкосхилах.

Тваринництво має сезонну специфіку, в деяких аспектах набуло етнографічного характеру, зокрема щодо щорічного весняного ритуалу “Виходу на полонину”. Паралельно здійснюється заготівля сіна для зимового утримання великої рогатої худоби. Первинна переробка молока відбувається в невеликих сепараторних цехах. Раніше практично для всіх колгоспних земель були розроблені проекти культурних пасовищ: Після розпаду колективних господарств заходи з окультурення пасовищ практично не здійснюються, що сприяє зменшенню пасквальної дигресії та відновненню корінної рослинності, зокрема, залісненню.

Сучасна екологічна ситуація не дає підстав для серйозного занепокоєння, оскільки практично припинилася дія дестабілізуючих чинників: масових рубок дерев, надмірного випасання худоби, водного сплаву, забруднення довкілля сміттям та виробничими відходами. Водна ерозія проявляється опосередковано уздовж лісовозних доріг на схилах, проте, при неприйнятті запобіжних заходів, це може призвести до утворення глибоких промоїн і ярів.

Ліквідація колгоспного господарювання в цілому відчутно позначилася на соціальному стані цього регіону. Продовжується обезлюднення с. Сарата і лісоділянки Перкалаб, відтік молодих здорових мешканців в інші райони області. Переважна більшість працівників працює за вахтовим чи сезонним методом. Внаслідок цих та інших причин продовжується занепад інфраструктури, зокрема значно погіршився стан доріг, які відіграють тут життєво важливу функцію. Зубожінню населення сприяло й те, що практично всі продукти харчування, крім молочних і частково м'ясних, доводиться завозити з інших районів, а це значно здорожчує споживання при однаково низьких доходах.

Соціально-економічний підйом регіону можливий лише за умов загального покращення економічної обстановки в державі, а також, не в останню чергу, серйозного вдосконалення інфраструктури: доріг, електро

комунікацій і телефонного зв'язку, постачання й розвитку місцевих галузей, у першу чергу туристсько-рекреаційної та супутньої обслуговуючої. Важливим заходом слід вважати розробку і реалізацію програми відновлення людності с. Сарата.

2.2. Аналіз мінерально-сировинних ресурсів

Мінерально-сировинні ресурси в межах національних природних парків відіграють подвійно важливу роль: по-перше - вони формують унікальні ландшафти, геологічні пам'ятки та рекреаційні принади (печери, скелі, джерела), по-друге - їх наявність накладає обмеження на господарське використання території та визначає напрямки охоронно-рекреаційного освоєння. Метою цього розділу є комплексний аналіз характеру, складових, потенціалу використання та обмежень щодо мінерально-сировинної бази НПП «Черемоський», а також формулювання методичних підходів до подальшого дослідження цих ресурсів.

На території парку зафіксовані значні вапнякові та карстові масиви (у тому числі видатні скелі-«Жупани», «Великий Камінь» та ін.), які формують печери, скельні виступи і природні пам'ятки. Ці утворення мають як науково-пізнавальну, так і рекреаційну цінність (геотуризм, спелеотуризм). Однак механічна розробка вапняків у межах НПП суперечить цілям охорони природи.

На території НПП «Черемоський» виявлені природні джерела, серед яких є мінералізовані води, що представляють потенціал для бальнеологічного використання. Наразі хімічний склад багатьох джерел недостатньо вивчений, а географічна віддаленість і інфраструктурна недоступність перешкоджають їх широкому використанню. Це дає підстави розглядати мінеральні води скоріше як ресурс для екологічного та оздоровчого туризму, а не як об'єкт масової промислової експлуатації.

Кам'яні оголення та масиви у вигляді скель і брил можуть становити локальну сировинну базу (будівельний камінь, облицювальний матеріал) у загальному геологічному розумінні. Проте статус парку суворо обмежує можливість промислового вилучення цих матеріалів у межах заповідних і охоронних зон.

2.2.1. Рельєф

Рельєф НПП «Черемоський» характеризується значною морфологічною різноманітністю і належить до складної гірської структури - на межі кількох геологічних та тектонічних областей.

Це обумовлює унікальність природних ландшафтів, значне вертикальне диспергування висот, наявність хребтів, гір, долин, карстових утворень, річкових долин - усе це формує характерний гірський рельєф, типовий для Карпат.

Абсолютні висоти території парку змінюються від найнижчої точки - 947 метрів над рівнем моря (в місці злиття річок, що утворюють Білий

Черемош) до найвищої вершини — 1574 м н.р.м. (гора Яровиця).

Рис.2.4 г. Яровиця 1574 м. н.р.м

Таким чином весь парк розташований у межах приблизно 947-1574 м. над рівнем моря, що свідчить про середньо і високогірний характер рельєфу.

Значення рельєфу для рекреації, природоохорони та туризму на території НПП “Черемоський”

- Різноманітність висот і форм рельєфу забезпечує мальовничі панорами, видові майданчики з гір, що привертає туристів, любителів природи, фотографів. Вершини, хребти, гребені - дають змогу створювати піші туристичні маршрути, походи, оглядові точки.
- Скельні масиви, карстові виходи, печери та скелі - потенційні об’єкти для спелео та геотуризму, екскурсій геологічного характеру, еколого-освітніх маршрутів.
- Долини річок, гірські потоки, ущелини з потоками - важливі як для гірсько-водних маршрутів, еко і природо-орієнтованого туризму, так і для збереження біорізноманіття:
- Рельєф формує природні зони з різним рівнем ізоляції та доступності - це важливо для збереження природних екосистем, рідкісної флори і фауни, створення охоронних зон, а також для зонування території з точки зору рекреаційного та природоохоронного використання.

2.2.2. Клімат

У кліматичному відношенні територія національного природного парку “Черемоський” практично не досліджувалась. Тому її можна охарактеризувати тільки на підставі кліматичних даних найближчого до неї метеопоста в с. Селятин, закономірностей формування мікрокліматичних умов у смузі найближчих орографічних аналогів, де такі параметри

інструментально визначались, а також епізодичних спостережень різними авторами й інших непрямих фактів.

Кліматичні особливості визначаються розміщенням заповідного об'єкта в середньогір'ї, де на котловинну специфіку мікроклімату накладається висотно-кліматична зональність. Кліматичні показники дещо подібні до таких по сусідньому метеопосту в с. Селятин (20 км на схід від території національного парку), але там абсолютна висота над рівнем моря дещо нижча на 200 м, а саме село знаходиться в напів-замкненій улоговині Путильського низькогір'я.

Середньомісячні та річні температури, за аналогією, становлять: у січні $-7,8^{\circ}$, лютому $-6,4^{\circ}\text{C}$, березні $-1,2^{\circ}$, квітні $+4,9^{\circ}$, травні $+10,3^{\circ}$, червні $+13,3^{\circ}$, липні $+15,6^{\circ}$, серпні $+13,2^{\circ}$, вересні $+10,4^{\circ}$, жовтні $+6,0^{\circ}$, листопаді $+0,1^{\circ}$, грудні $-4,9^{\circ}$. Середньорічна температура $+4,5^{\circ}\text{C}$. Температурний градієнт становить $0,5\text{--}0,6^{\circ}\text{C}$ на 100 м висоти, який у холодну пору року зменшується до $0,4\text{--}0,5^{\circ}$ на 100 м висоти.

Взимку тут знаходиться абсолютний мінімум температур області, хоча в холодну пору року спостерігаються температурні інверсії. Весна починається в кінці березня - на початку квітня, підйом температур відбувається повільніше. Влітку температури можуть зрівнюватися з такими як в сусідніх регіонах, однак заморозки з утворенням паморозі можуть траплятися навіть посеред липня. У цілому, вегетаційний період становить близько 3,5-4 місяців, у теплі роки продовжуючись на 1-2 місяці. Тривалість безморозного періоду 100-105 днів на рік, найменша - до 45-50, найбільша - до 130.

Можна зробити висновки, що кліматичні умови є досить суворими. Стійкий перехід температури через $+10^{\circ}\text{C}$ визначає період активної вегетації рослинності та суму вегетаційних температур, важливу для визрівання плодів й успішного завершення річного циклу. Ці показники залежать від висоти.

У зоні розташування НПП “Черемоський” помітні досить великі добові коливання температури повітря. Про суворість погодних умов в окремі зими свідчить температура в с. Селятин, зафіксована 14.02.1954 р., коли її максимум становив $+9,9\text{ }^{\circ}\text{C}$, а мінімум $-14,9\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Слід зазначити, що в окремі роки температура повітря може значно відрізнятися від середніх багаторічних величин. Тому для більш детальної характеристики температурного режиму слід враховувати максимальні та мінімальні температури. Найнижчі температури спостерігаються в зимові періоди вночі з приходом антициклонального холодного повітря, відсутності хмар і підвищеного радіаційного випромінювання.

2.2.3. Водні ресурси

Територія НПП “Черемоський” повністю належить до верхів’я басейну р. Білий Черемош. Головними річковими дренами є Перкалаб і Сарата, витoki яких знаходяться більшою частиною на території сусідньої Румунії. Всі інші притоки дренують макросхили пасма Яровиця - Томнатик та Чорний Діл - Жупани. Відрізняються крутим падінням русла. Так, точка

злиття р. Сарати і р. Перкалаб знаходиться на висоті 944 м н. р. м.

Рис. 2.5 Місце злиття р. Сарата та р. Паркалаб висота 944 м н.р.м.

Точка злиття потоків Семенчук і Жупани, що дають початок р. Сарата, має висоту 1082 м н.р.м., тобто на відстані 8,7 км перевищення становить 138 м, або падіння русла сягає 15,9 м/км. При вході на територію України русло р. Перкалаб має абсолютну висоту 1175 м н.р.м., тобто на відстані 9,5 км перевищення становить 231 м, або падіння русла становить 24,3 м/км. Саме тому річки Сарата і Перкалаб є типово гірськими потоками. Ширина їх русел у межінь коливається від 5 до 10 м, глибини - 0,2-0,7 м, швидкість течії -1,2-1,5 м/с. Витрати води при злитті Перкалаба й Сарати в середньому за рік становлять 1,6–1,8 м³/с, хоча під час паводків можуть

збільшуватися до 25-30 м³/с і більше. Після дощів води досить швидко освітлюються, а тому цілком можуть вживатись як питні.

Площа водозбірного басейну району НПП “Черемоський” становить 62,9 км², з яких 12,2 км² (19,1%) припадає на басейн р. Перкалаб, а 50,7 км² (80,9%) - на басейн р. Сарата. Цікавим є розподіл території її басейну між лівобережною і правобережною частинами. Площа лівобережної частини становить 19,3 км² (30,3% району парку), правобережної - 31,4 км² (49,1% району парку). Оскільки східна межа заповідного об’єкта проходить практично по лінії вододілу гребеня гірських хребтів Томнатик і Яровиця, а північна по відрогу Яровиці - пасму Млаковата, то весь західний їх макросхил становить водозбірну площу східної частини НПП “Черемоський”. Отже, р. Сарата по праву може вважатися стрижневою віссю району, де розташований національний природний парк.

Визначення порядку водотоків проводилося за загальноприйнятими вимогами. Оскільки територія НПП “Черемоський” повністю знаходиться в межах басейну р. Дунай, то р. Прут є притокою Дунаю I порядку. Відповідно р. Черемош - права притока р. Прута - є притоком II порядку.

На території НПП “Черемоський” виявлено кілька гідрологічних об’єктів природного та штучного походження, що заслуговують на увагу з огляду на туристсько-рекреаційну привабливість. У долині р. Перкалаб такими є рештки двох дерев’яно-кам’яних гребель-загат (кляузур), збудованих на початку XX ст. для потреб лісосплаву. Нижня 2,2 км південніше лісоділ. Перкалаб у місці злиття річки з її лівим притоком Прелучний. Об’єкт знаходиться в напівзруйнованому стані. Інша знаходилась у верхів’ях р. Перкалаб 2 км вище за течією від прикордонної застави, де для цього була використана скельна тіснина із природним водоспадом висотою до 3 м. Її руїни розміщені за лінією контрольно-слідчої смуги державного кордону, а тому вона буде недоступною для масового відвідування. У долині р. Сарата на північній околиці села у

значно кращому стані знаходиться загата з водоскидом висотою до 2,5 м, що дає можливість включити її до масового туристичного відвідування. На 1 км південніше лісоділ. Перкалаб пообіч основної автодороги привертає увагу водоспад на лівому притоку висотою

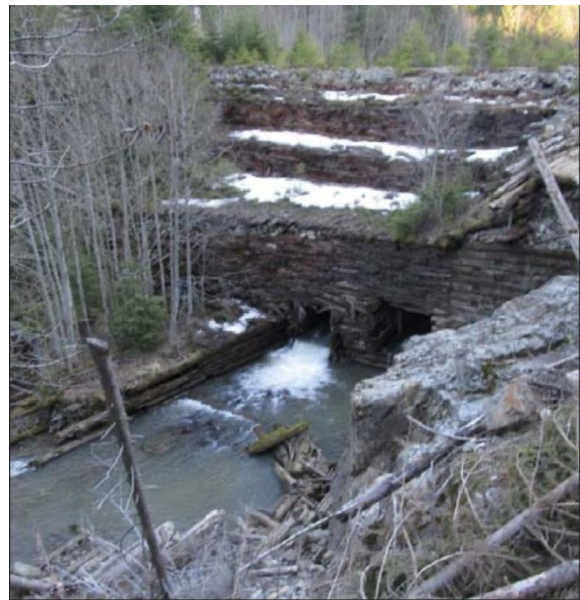
близько 3,5 м (Сикало), який також може стати об'єктом туристичного відвідування.

Рис. 2.6 Сучасний стан кляузи імені кронпринца Рудольфа в Перкалабі

2.2.4. Ґрунт і земельні ресурси

Ґрунтовий покрив території НПП “Черемоський” формується під дією чинників, що обумовлюють вертикальну поясність ландшафтнокліматичних умов, та розвивається на продуктах вивітрювання літологічно різноманітних порід.

Пануючими тут є бурі гірськолісові ґрунти, що сформувалися на схилах під лісовою

рослинністю (ялинники) на добре дренованому кислому елювії-делювії карпатського флішу. Мають доволі простий профіль із двох горизонтів: гумусового та перехідного до материнських порід. З поверхні вони вкриті лісовою підстилкою товщиною до 3-6 см. Гумусовий горизонт цих ґрунтів зазвичай не перевищує 20-25 см, слабо забарвлений, з невиразною грудкуватою структурою. Перехідний горизонт жовто-бурий, жорсткуватий, горіхувато-грудкуватої структури, поступово переходить у материнську породу.

За механічним складом бурі гірсько-лісові ґрунти переважно легко- та середньосуглинкові, дуже часто щибенисті. За даними фізико хімічних аналізів, вони є кислими з гідролітичною кислотністю 10-12 молів на 100г ґрунту, сума увібраних основ становить лише 10-20 молів на 100 г ґрунту, вони значно збагачені рухомим алюмінієм, ненасичені основами (40–50%), бідні на руховий фосфор і калій. Кількість гумусу в них відносно висока (6–8%), проте він не дає відповідного темного забарвлення, що пояснюється перевагою ясно забарвлених органічних сполук - фульвокислот. У цілому, вони мають низьку потенційну родючість. На території НПП “Черемоський” вони поширені під лісовою рослинністю правобережжя р. Сарата, підніжжя лівобережжя, в центральній та східній частинах пасма Жупани та у верхів’ях одно- йменного потоку.

Дерново-буроземні ґрунти формуються внаслідок накладання дернового процесу під лучною рослинністю на первинні бурі гірськолісові. Вони є в певній мірі молодими і, зважаючи на повільність процесів ґрунтоутворення, ще недостатньо сформованими. Поштовхом для трансформації процесу стали масові вирубки лісів у ХІХ–ХХ ст. і заміна їх лучними угрупованнями сінокосів та пасовищ. Діагностичною ознакою цього типу ґрунтів є наявність у тій чи іншій мірі виразності дернового горизонту, темнуватого-бурого чи темно-сірого і відсутністю ознак опідзолення. Ґрунтовий профіль має дещо аналогічну будову: 0-8см лісова та рослинна підстилка темно-коричневого забарвлення; гумусовий горизонт 8-25-30 см. дрібногоріхуватої структури сіро-коричневого кольору, що поступово переходить в ілювіальний горизонт з горіхуватою структурою, який на глибині 50-60 см змінюється материнською породою - вивітрілим флішем.

За фізико-хімічними властивостями дерновобуроземні ґрунти відзначаються невисокою кислотністю (рН водної витяжки 5,1-5,2), гідролітична кислотність 6 молів на 100 г ґрунту, рухомого алюмінію мало

- 0,3 моля на 100 г ґрунту, рухомого азоту менше 1 мг, а фосфору - 1,5 мг на 100 г ґрунту; ступінь насичення основами досить високий - до 70-75%, а вміст гумусу сягає близько 5,5%. Поширені на післялісових вторинних луках під нинішніми сінокосами та пасовищами, внаслідок чого зазнають водної ерозії. На багатьох менш стрімких схилах відбувається процес оглеєння, що створює додатковий різновид у спектрі ґрунтів національного парку.

Дерново-гірсько-підзолисті ґрунти займають невелику площу і приурочені до привершинних смуг основних хребтів - Яровиці, Томнатика та Чорного Долу зі збереженою лісовою рослинністю на висотах понад 1400 м н.р.м. За фізико-хімічними властивостями вони дещо подібні до бурих гірсько-лісових, проте відрізняються наявністю достатньо вираженого підзолистого горизонту.

Дернові гірсько-лучні ґрунти також займають незначну площу і клаптиково приурочені до привершинних смуг основних хребтів. Сформовані під природними субальпійськими фітоценозами. За фізико-хімічними властивостями вони дещо подібні до дерновобуроземних ґрунтів, проте з більш вираженим темно забарвленим і більш потужним дерновим горизонтом.

Дерново-карбонатні ґрунти приурочені виключно до локалітетів поширення карбонатних відкладів. Оскільки карбонати відслонюються в купольних структурах, то вони складаються переважно з рослинної підстилки, дернового темно забарвленого горизонту потужністю від 2 до 25 см, сильноскелетні. У скельних відслоненнях вони виповнюють тріщини западини й інші від'ємні мікроформи. Їх фізико-хімічні властивості не досліджувалися, однак характерною для них є нейтральна реакція. Наявність у мінеральному кругообігу кальцію та достатня сухість створюють умови для зростання великої кількості раритетних і, зокрема, ендемічних видів рослин, що на тлі "флішової" та "кристалічної"

флористичної одноманітності перетворює їх на своєрідні оази біорізноманіття.

Гірсько-болотні ґрунти локально виявлені в зоні поширення метаморфічних порід на слабо похилому і слабо дренажному південно-східному схилі г. Юпаня (пасмо Чорний Діл). Тут шапки лучно-болотного дерну потужністю до 15-30 см залягають безпосередньо під торфовищем на вивітрілому мінеральному водоупорному субстраті. Такими можна вважати і ґрунти псевдокарстових западин на пасмі Яровиця, до яких приурочені осередки лучно-болотної рослинності.

Дерново-лучні ґрунти типові для нижніх виположених терас основних річок парку, передусім Сарати. Вони розвиваються під лучною рослинністю на алювії, часто перезволожені й мають ясно сформований відносно потужний дерновий горизонт. У силу орографічних умов вони мають островне поширення. Ближче до притерасних схилів вони набувають рис болотних, оскільки акумулюють виходи ґрунтових вод.

У наш час під лучною рослинністю вторинних сінокосів і пасовищ відбуваються процеси накладання лучно-ґрунтового процесу на вихідний субстрат бурих гірськолісових ґрунтів, що створює додатковий спектр проміжних різновидів антропогенного походження.

2.2.5. Рослинний і тваринний світ

Як зазначалося вище, територія НПП “Черемоський” складається з більш-менш суцільного основного масиву площею 6856,1 га, який знаходиться у верхів’ях Білого Черемошу і має форму трикутника, сторонами якого є державний кордон України з Румунією, р. Перкалаб та гребінь хр. Яровиця до г. Млаковата та п’яти відокремлених ділянок, що підпорядковані Карпатському держспецлісгоспу АПК і включені до складу парку без вилучення. Вони розташовані на різних гірських масивах, хребти Максимець, Ракова та Шурдин. Характеристика рослинного покриву, що

наводиться нижче, стосується тільки основного масиву парку, розташованого у верхів'ях Білого Черемошу, де і зосереджені основні природничі “цінності” НПП “Черемоський”. Флора і рослинність відокремлених ділянок парку майже не вивчена.

НПП “Черемоський” знаходиться в межах верхнього лісового поясу Карпат і пануюче положення тут займають угруповання шпилькових бореальних лісів класу *Vaccinio-Piceetea* Braun-Blanquet in Braun-Blanquet, Sissingh et Vlieger 1939. Переважно це кліматогенні варіанти смеречин, які сформувались у крайніх для лісової рослинності умовах існування з помірно-холодним вологим кліматом, довгою сніжною зимою і коротким вегетаційним періодом. У цих кліматичних умовах смерека витісняє бук звичайний і ялицю звичайну, формуючи монодомінантні угруповання, лише іноді з домішкою сосни кедрової. Разом з тим, характерною рисою флори цих смеречин у Карпатах є її тісний зв'язок з буковими лісами: багато видів фагетальної флороценосвіти і бульбиста, анемона дібровна, яглиця звичайна, переліска багаторічна молочай мигдалевидний, живокіст серцевидний, воронець колосистий та ін. Досить часто трапляються в їхньому складі, особливо в межах висот 1000- 1200 м н.р.м. У деревному ярусі поодинокі росте клен-явір , у чагарниковому найчастіше поширені жимолость чорна, шипшина повисла, малина, верба сілезька, таволга в'язолиста, горобина звичайна. У складі цих угруповань з високою постійністю трапляються чорниця, ожика лісова, підбілик альпійський, кунічник волохатий, стрептоп листообгортний, щитник широколистий, букова папороть, голокучник дубовий та ін. Моховий покрив як правило добре розвинутий і сягає - 40-100%.

Ці лісові комплекси є типовими для території парку і входять до складу оселища, що уключене до європейської природоохоронної мережі Natura 2000, а саме, 9410 “Високогірні смерекові ліси на верхній межі

поширення. На хребті Чорний Діл трапляються ділянки багатовидових смерекових лісів на евтрофних ґрунтах.

Завдяки наявності на значній площі природних і малоокультурених ландшафтів територія парку відзначаються багатим видовим складом тварин.

Унікальними є фауністичні комплекси Українських Карпат, що характеризуються чітко вираженою висотною поясністю клімату, ґрунтів та рослинного покриву. Зустрічаються елементи як степової так і альпійської фауни (тритон альпійський), бурозубка альпійська. Чимало тут і карпатських ендеміків (білка карпатська), кіт лісовий, олень благородний, рись звичайна. У зв'язку з цим багато зоогеографів виділяють Українські Карпати в самостійний зоогеографічний Карпатський округ. У національному парку широко представлені всі основні класи тварин.

Рис.2.7 Дукачик

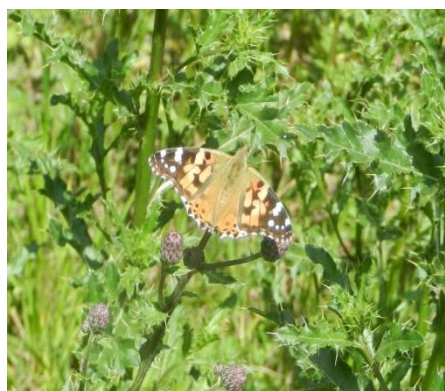

Рис.2.8 Перламутрівка велика

Безхребетних тварин тут налічується, за попередніми підрахунками, не менше 1500 представників, їх видовий склад вивчений ще явно недостатньо. З раритетних представників (занесені до Червоної книги України, Червоного списку МСОП і Європейського Червоного списку) виявлені п'явка медична, стрічкарка тополева, райдужниця велика, сатир Манто, мурашка руда лісова, слимак виноградний та інші.

Окрім того, з наземних молюсків тут встановлене перебування равлика волохатого Любомирського та равлика волохатого Більца, які є ендеміками відповідно Західних і Східних Карпат.

Рис. 2.10. Слімак виноградний

Також для території НПП “Черемоський” характерне поширення більше половини хребетних від загальної їх кількості, які представлені в фауністичному комплексі Буковинських Карпат. Близько десятима видами представлені хижаки: лисиця, вовк, бурий ведмідь, борсук, рись. Із парнокопитних тут живуть дика свиня, благородний олень, європейська косуля.

Досить поширені заєць і білка карпатська, видри. Різноманітністю відзначається також пташина фауна парку – сичі, беркут, яструби, глухар, види горобцевих та воронових.

*Рис. 2.11 Тритон карпатський
живородна*

Рис. 2.12 Ящірка

Серед всіх видів фауни, що представлені на території національного парку, 78 видів занесено до оновленого списку червонокнижних видів, зокрема, карпатський та альпійський тритони, саламандра плямиста, беркут, глухар, чорний лелека, кутора мала, кажани, видра річкова, п'явка медична, лосось дунайський. 33 види фауни занесені до Регіонального Червоного списку, 64 види тварин занесені до другого та третього додатків Бернської конвенції; 57 – до Боннської конвенції; 8 видів до другого і 7 до третього додатку Вашингтонської конвенції.

2.2.6. Ландшафт

Генетико-морфологічна структура просторової організації ландшафтів НПП “Черемоський” визначається його розміщенням в осьовій зоні Карпатської гірськоскладчастої структури в контактній смузі буковинського сектору флішових Карпат та давнього герцинського кристалічного ядра. Тому територія парку належить до складу двох фізико-географічних областей - Буковинських Скибових лісистих Карпат та Рахівсько-Чивчинських середньогірних субальпійських лісистих Карпат, межу між якими прийнято проводити по лівому борту долини р. Сарата, відмежовуючи дві основні літотектонічні структури. Відповідно до цього, національний парк належить до складу Яровицького та Чорнодільського фізико-географічних районів. Його висотне положення визначає і характер вертикальної зональності: тут домінують зональні смерекові ліси, що ближче до вершин основних пасом місцями переходять у криволісся та субальпійські луки.

Основними діагностичними ознаками угруповання, таксонування ландшафтних комплексів (ЛК) у певний ранг виступають: однорідність їхнього позиційного положення - провідного фактора, що пов'язує ЛК

даного рангу в єдину систему, особливості територіальної структури ЛК нижчого за рангом “шару”.

Нижньою сходиною територіальної ієрархічної структури ЛК у середньомасштабних дослідженнях виступає вид ЛК - угруповання внутрішньо-ландшафтних природно-територіальних комплексів (ПТК) топічного рівня (видів і типів місцевостей), однорідних за генезисом і морфологією ПТК і геокомпонентних комплексів, типової повторюваності малюнку їхньої територіальної структури.

Види ЛК групуються в роди ЛК. Об'єднуючим фактором виступають: однорідність геологічного фундаменту (вік, генезис, фонові формації порід (кристалічні протерозою і палеозою, осадові мезозою і кайнозою, фліш крейди); тип провідного структуроутворюючого процесу (структурно-денудаційного або структурно-флювіального). Інколи доцільно виділяти ЛК у ранзі підроду - як відображення особливостей відносин структуроформуючих процесів з геоморфоструктурою роду. Наприклад, рід ЛК річкових долин області утворюють ЛК двох підродів: долин поперечних великих “осьових” річок (Черемош, Перкалаб), що січуть ряд різнотипових геоморфотектоструктур, і долин річок, закладених в однотипній структурі (Сарата).

Роди ЛК поєднуються в підтип ЛК - за ступенем однорідності кліматичних умов (підзони), фонових груп рослинних формацій і типів ґрунтів. Фактором об'єднання підтипів ЛК у підкласи є ступінь споріднення їх морфотектоструктур другого порядку: в горах, зокрема, ЛК антиклінальних зон - середньогір'їв, ЛК синклінальних зон - низькогір'їв. Підкласи ЛК поєднуються в типи ЛК за однорідністю їхнього пояснювального положення, типами клімату і класом фонових рослинних формацій.

На території НПП “Черемоський” всі ландшафти належать до класу гірських, підкласу середньогірних, типів гірсько-лучних і гірсько-лісових,

підтипів субальпійських ландшафтів холодного надлишково-вологого клімату та хвойно-лісових ландшафтів прохолодного надлишково-вологого клімату. У цьому секторі Карпат субальпійські ландшафти знаходяться на висотах від 1400 м н.р.м., що укладаються в параметри типового середньогір'я, і відносити їх до високогір'їв є помилковим. Ландшафтну структуру обох фізико-географічних районів складають геореали вершин і вододільних гребенів, схилів різноманітної експозиції та стрімкості, терасованих долин основних і другорядних річок. Структура надзвичайно складна з огляду складності й мозаїчності літотектонічної, геоморфологічної структури на тлі висотної поясності біокліматичних умов.

2.2.7 Екологічна ситуація

Екологічна ситуація в межах Національного природного парку “Черемоський” характеризується поєднанням високого рівня природної збереженості, значного біорізноманіття та локальних екологічних загроз, що зумовлені як природними, так і антропогенними чинниками. Територія парку належить до найменш порушених регіонів Українських Карпат, що зумовлено її прикордонним розташуванням, високогірними умовами та обмеженим господарським освоєнням. Разом із тим сучасні екологічні виклики потребують комплексної оцінки стану природних компонентів та чинників, що на них впливають.

Територія парку вирізняється високим ступенем екосистемної цілісності: більшість природних комплексів збереглися у наближеному до первинного вигляді. Ліси займають більшу частину НПП, що виконують важливі ґрунтозахисні, водоохоронні та кліматорегулюючі функції. Гірські луки та субальпійські комплекси збереглися фрагментарно, але відіграють ключову роль у підтриманні ландшафтного і флористичного різноманіття.

Екологічний стан природних екосистем загалом оцінюється як сприятливий, однак окремі ділянки зазнають локального антропогенного навантаження або чутливі до природних процесів гірського середовища.

Атмосферне повітря характеризується високою чистотою. Відсутність великих промислових підприємств, низька транспортна інтенсивність та гірська циркуляція повітря забезпечують мінімальний рівень забруднення.

Основні чинники впливу:

- локальні викиди від автотранспорту вздовж туристичних маршрутів і дороги до Перкалабу;
- побутове спалювання відходів у господарствах прилеглих сіл (поза межами заповідної зони);

У цілому повітряний басейн перебуває у стані норми, відповідаючи природному рівню гірських територій.

Якість водних артерій річки Перкалаб, Сарата та дрібні гірські потоки, що формують басейн Білого Черемошу. Водні екосистеми характеризуються високою чистотою та стабільністю гідрохімічних показників. Основні особливості:

- значна швидкість течії та кам'яністі русла забезпечують високу самоочисну здатність;
- відсутність промислового стоку;
- низькі концентрації нітратів, важких металів і побутових домішок.

Потенційні загрози:

- побутові стоки невеликих господарств у передгірських зонах;
- забруднення під час туристичної активності;
- можливі наслідки лісгосподарської діяльності за межами парку (замулення, винесення ґрунтів).

Екологічна ситуація НПП “Черемоський” оцінюється як переважно сприятлива, оскільки:

- природні екосистеми збереглися у високому ступені природності;
- рівень антропогенного навантаження - низький;
- основні природні компоненти мають високі показники екологічної стійкості.

Разом із тим існують локальні екологічні загрози, що потребують моніторингу та управління:

- ерозія та зсувні процеси;
- тиск туризму на окремих ділянках;
- вплив лісогосподарських робіт уздовж кордонів парку.

2.3. Пам'ятки архітектури національного природного парку “Черемоський”

На сьогодні на території НПП “Черемоський” зафіксовано не багато архітектурно значущих об’єктів, які могли б претендувати на статус пам’яток архітектури загальнодержавного значення, і відсутній повний офіційний реєстр таких пам’яток. Водночас наявні малі храмові споруди, каплиці та історичні/гідротехнічні об’єкти які є реальним культурно-історичним потенціалом, який може слугувати доповненням до природно-

рекреаційної бази парку.

Рис.2.13 Церква Св.Івана Хрестителя с. Сарата

Маленька церква скоріш нагадує каплицю - невеличка дерев'яна споруда, яку збудували віруючі горяни високо в горах. Колись с. Сарата було досить густо заселене тому і служба відправлялась в цій церкві щонеділі. Сьогодні на жаль жителів мало, богослужіння здійснюється раз на рік. Сюди на Івана Купала до церкви з'їжджається багато людей і майже закинуте село Сарата наче знову оживає. Весною 2012 року здійснено реставрацію старовинної гуцульської святині й вона наче преобразилась в

новітньому гуцульському стилі.

Рис. 2.14 Каплиця Св.Евтахія Плакиди на горі Томнатик

На вершині гори Томнатик в 2015 р. співробітниками НПП “Черемоський” побудовано святиню - каплицю свмч. Євстахія, покровителя звірів. Вона знаходиться на висоті 1518 м. н.р.м. і є

найвисокогірнішою Святинею Буковинських Карпат.

Рис. 2.15 РЛС “Памір” на г. Томнатик (1565 м.)

Томнатик - гора в Українських Карпатах, у масиві Яловичорські гори. Розташована на хребті Томнатикул, у межах Путильського району Чернівецької області, на північний схід від села Сарата і на північний захід від перевалу Семенчук.

Висота 1565,3м. Вершина незаліснена, схили порівняно пологі; підніжжя гори поросле лісом. З гори відкриваються чудові краєвиди - видно вершини Румунських гір. На північ від Томнатика розташована найвища гора Яловичорського масиву - Яровиця (1586,9м).

На вершині гори Томнатик розташована покинута база радянської ППО – «Памір» (1950-1995). Ця радіолокаційна військова станція була створена в СРСР для точності визначення кута місця і висоти цілі в небі. В найбільшому із куполів донині збереглася радіолокаційна антена «П-14 Лена». Ще півстоліття тому назад вона була цілком таємним чудом техніки, але і зараз принцип роботи самої РЛС, формально, вважається державною таємницею. До нашого часу тут збереглися: казарма військової частини і залишки різних інженерних споруд. Але найбільш вражаючими є

білосніжні велетенські куполи колишніх радарів (радіопрозорі укриття), які нагадують фантастичних розмірів м'ячі на вершині гори або ще більш схожі на космічну станцію прибульців з інших планет. Аналогічні об'єкти були на вершині гори Стій поблизу Сваляви (Закарпаття), але там остання білосніжна куля була зруйнована ще на початку 21 ст.

Цей заворожуючий об'єкт в останнє десятиріччя притягує до себе все більше і більше туристів, як любителів, так і професіоналів. По горі Томнатик сьогодні пролягають різноманітні туристичні маршрути цієї місцевості - як пішохідні, так і веломаршрути. На жаль, віднедавна гірське бездоріжжя Томнатика освоюють любителі “диких” автомандрівок. Також безлісі пологі схили гори є дуже перспективними для розвитку таких екстремальних видів туризму як парашутизм та дельтапланеризм.

Більша частина гори Томнатик, як і всього хребта Яровиця, знаходиться в природній зоні субальпійських луків і покрита травами і чагарниками, які називаються полонинами. Вчені вважають, що трави цього високогір'я є екологічно найчистішими в Європі. Мабуть, тому з давніх-давен місцеві жителі-гуцули займаються у цій місцевості так званим відгінно-пасовищним господарством, а саме: влітку тут випасають великі отари овець, стада корів, табуни коней. На думку експертів, у цій місцевості є великі перспективи як у рекреаційному, так і в туристичному плані, а також у відродженні традиційної гуцульської господарки.

Рис. 2.16 Кляуза “Шлюз Кронпринца Рудольфа”

Споруда побудована в 1879 році, у природному вузькому місці на річці Перкалаб після її правої притоки - потоку Прелучний у верхів'ях Білого Черемошу.

Ця велика гребля-гать була зведена у 1879 році на потоці Перкалаба, на висоті 1000 м над рівнем моря. Її водозабір складав 180 тисяч кубічних метрів води, що дозволяло ефективно використовувати її для сплавлення деревини гірськими річками. Споруда отримала ім'я кронпринца Австро-Угорщини Рудольфа, сина імператора Франца Йосифа I.

Карпатські кляузи будували переважно з дерева, лише їхні основи укріплювали камінням. Така технологія дозволяла швидко зводити споруди, але водночас означала, що більшість із них з часом зникли. До наших днів у Карпатах збереглося лише кілька таких об'єктів, і кляуза в Перкалабі є одним із найкраще збережених прикладів.

При створенні НПП “Черемоський” передбачено охорону не лише природних ресурсів, а й історико-культурних об'єктів, які знаходяться на його території або в суміжних зонах.

Незважаючи на те, що основний фокус парку - природоохоронний, серед привабливих для відвідувачів локацій зазначаються й архітектурні/історичні об'єкти: храми, каплиці, гідротехнічні споруди, які мають локальне або регіональне значення.

Проте важливо підкреслити: у відкритих джерелах відсутній повний перелік пам'яток з офіційним реєстраційним статусом (національної або місцевої охорони), що ускладнює оцінку їхньої цінності з точки зору пам'яткоохоронної політики.

2.4. Транспортна доступність національного природного парку “Черемоський”

Транспортна доступність є одним із ключових чинників формування рекреаційно-туристичного потенціалу будь-якої природоохоронної території. Національний природний парк “Черемоський”, розташований на території Путильського району Чернівецької області, характеризується високою природною цінністю, проте досить складними умовами транспортного зв’язку. Це зумовлено як гірським рельєфом, так і недостатнім розвитком дорожньої інфраструктури в окремих населених пунктах гірської зони.

Через гірський характер місцевості транспортні комунікації здебільшого проходять вздовж річкових долин, що суттєво обмежує кількість доступних маршрутів.

Основними воротами для доступу до парку є населені пункти:

- село Сарата,
- село Шепіт,
- село Дихтинець,
- село Путилка.

Саме через ці пункти здійснюється транспортне сполучення з територією НПП. Доступ забезпечується здебільшого автомобільними дорогами регіонального та місцевого значення:

- Р62 (Снятин - Косів - Кути - Старі Кути - Путилка)
- головна автомобільна магістраль Черемоського регіону.
Забезпечує вихід на дороги державного значення Н10, Н09 та трасу Е85.

- Місцеві дороги О260103 та О260301 (Путилка - Сарата - Шепіт), які ведуть безпосередньо до рекреаційних ділянок парку, маршруту на гору Томнатик та до колишньої РЛС “Памір”.
- Дороги Шепіт - кордон з Румунією (міждержавний перехід), що розглядаються як перспективний напрям для розвитку транскордонного туризму.

Регулярні автобусні маршрути діють до: Путили (щоденні рейси з Чернівців та Вижниці), Сарати та Шепота (менш регулярні, переважно у ранкові/денні години).

Проте громадський транспорт не охоплює високогірні частини парку, тому подальше пересування здійснюється: пішки, приватними авто, трансферами туристичних фірм, орендованим позашляховим транспортом.

Найближча залізнична станція розташована у Вижниці, від якої до Путилки - близько 45 км автомобільної дороги. Далі до парку дістатися можна виключно автомобільним транспортом.

Можна зробити висновки, що транспортна доступність НПП “Черемоський” має комбінований характер. Суб’єкти можуть дістатися парку відносно легко до центральних населених пунктів (Путила, Шепіт, Сарата), але переміщення до високогірних та внутрішніх територій значно ускладнене через гірський рельєф і незадовільний стан місцевих доріг. Попри це, обмежена транспортна доступність сприяє збереженню природних комплексів, оскільки зменшує рекреаційне навантаження. Перспективний розвиток екотуристичної інфраструктури та помірне покращення доріг можуть забезпечити поєднання природоохоронної функції парку з його рекреаційним потенціалом.

2.4.1. Заклади розміщення

Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності на території Національного природного парку “Черемоський” значною мірою залежить від наявності та якості інфраструктури розміщення. Оскільки сам парк має природоохоронний статус і значна частина його площі належить до територій з обмеженим режимом використання, кількість стаціонарних закладів розміщення безпосередньо в межах парку є незначною. Основна частина туристів зупиняється у населених пунктах, що знаходяться в зоні впливу НПП - насамперед у селах Усть-Путила, Петраші, Самакова,

Путила та суміжних гірських територіях Путильської громади.

Рис. 2.17 Садиба “Під скелею”

Розташування: у селищі Путила, 300 м від центру і траси; центр Буковинських Карпат. Поряд є ліс та річка. Зручний під'їзд - ґрунтова дорога. Опис: двоповерховий дерев'яний котедж на 7 кімнат (14-19 місць).

Контакти: Чернівецька область, смт Путила, вул. Ю. Федьковича, 19-а. Тел.: +38 (068) 077-38-50, +38 (097) 356-77-62, +38 (095) 890-81-13, +38 (03738) 2-10-42

Рис 2.18 Садиба «ПІД СОКОЛІЄЮ»

Розташування: у селищі Путила, 2 км від центру та 50 м від траси, 1 км до найближчого гірськолижного витягу. Поряд є ліс та річка. Зручний під'їзд - ґрунтова дорога. Опис: двоповерховий будинок на 8 місць.

Контакти: Чернівецька область, смт Путила, вул. Незалежності, 1.
Тел.: +38 (098) 370-92-90, +38 (097) 904-83-10, +38 (098) 461-85-22, +38 (03738) 2-20-03.

Рис. 2.19 Еко-курорт “Хутір Тихий”

Розташування: 59107, Україна, Чернівецька обл. Путильський р-н, с. Сергії, вул. Головна, 449. Еко-курорт «Хутір Тихий» - це Ваш дім в Карпатах! Дім, в якому тихо, спокійно і затишно. Тут завжди гостинно зустрічають і піклуються про те, щоб кожен день відпочинку залишав приємні враження. “Хутір Тихий” розташований в серці карпатського регіону - на Буковині. На безкрайних просторах гір розкинулися шале нашого еко-курорту. На вибір гостей ми пропонуємо відпочинок в Карпатах в будиночках різних типів:

<https://hutir.org/>

Тел: +38 (067) 218 45 45

Рис. 2.20 Садиба «ХИЖИНА ГУЦУЛА»

Розташування: у селищі Путила, 150 м. від центру селища, поряд з автомобільною дорогою. Центр Буковинських Карпат. Поряд є ліс та річка. Зручний під'їзд - асфальтована дорога, Контакти: Чернівецька область, смт Путила, вул. Ю. Федьковича.

Тел.: +38 (096) 927-73-75, +38 (03738) 2-21-56, +38 (099) 102-11-68.

Для досвідчених мандрівників немає більш комфортної ночівлі ніж здоровий сон посеред природи в наметі. Парк пропонує ночівлю в наметах, які можна взяти в оренду в адміністративному приміщенні НПП “Черемоський”. Намети можна розміщувати лише на офіційно затверджених зонах відпочинку. Так можна уникнути зайвих проблем, пов’язаних з порушенням природоохоронного законодавства.

Де б ви не подорожували в горах або на рівнині, в степу або в лісі, правила організації стоянки з наметами одні й ті ж. Перш за все, це стосується вибору місця. Тривалий привал необхідно організовувати на добре провітрюваному, сухому і піднесеному місці. Останнє особливо важливо для ночівлі на березі водойми. Якщо піде дощ, неправильно

вибране місце залле не тільки зверху, але і знизу: берег, розташований низько біля води, в негоду часто перетворюється в болото. В горах для ночівлі підійде практично будь-яка галявина ближче до підніжжя, ніж до вершини. В степу не варто розбивати табір близько самотнього дерева: в нього може потрапити блискавка в разі раптової грози. Табір потрібно розбивати не ближче 100 метрів від ліній електропередач і 50 метрів від проїжджих доріг.

Рис. 2.21 Наметовий табір на території НПП “Черемоський”

Ще один важливий фактор, на який необхідно звернути увагу при організації стоянки - доступність питної води. Досвідчені туристи радять не вживати воду з незнайомих джерел без попереднього бактеріологічного аналізу. Виняток становлять підземні ключі і високогірні джерела - воду з них можна вживати без обмежень, попередньо прокип'ятивши протягом 10 хвилин.

2.4.2. Заклади харчування

У випадку Національного природного парку “Черемоський” мережа закладів харчування характеризується локальністю, сезонністю та тяжінням до населених пунктів, що розташовані поблизу основних в’їздів

до парку. Це пов'язано з природоохоронним режимом території та відсутністю можливості розміщувати комерційні об'єкти безпосередньо в межах охоронних зон та заповідних урочищ.

Через суворі природоохоронні вимоги на території парку відсутні стаціонарні ресторани, кафе чи пункти громадського харчування. Натомість функціонують різні форми забезпечення туристів. Пункти відпочинку з облаштованими місцями для приготування їжі на відкритому повітрі. У рекреаційних зонах встановлені альтанки, столи, лави, накриття від дощу, а також спеціально облаштовані вогнища для приготування їжі. Використання дозволене лише у визначених місцях з метою запобігання виникненню лісових пожеж. Пакетоване харчування у складі організованих турів. Туристичні групи та шкільні екскурсії зазвичай отримують харчування від готельних садиб або спеціально організованих кейтерингових служб. Учасникам пішохідних маршрутів надають сухі пайки або обідні набори.

Під час тривалих походів відвідувачі переважно використовують газові пальники або переносні кухні, що відповідають екологічним вимогам. Адміністрація парку забороняє розведення багаття поза визначеними зонами.

Основна частина харчових послуг зосереджена у навколишніх селах - Усть-Путила, Сергії, Петраші, Підзахаричі, Розтоки та Путила, які є ключовими транзитними пунктами для туристів. Тут представлено такі типи закладів як ресторани та кафе при міні-готелях.

У приватних готелях та садибах зеленого туризму функціонують невеликі ресторани, які пропонують: традиційну гуцульську кухню (банаш, кулеша, токан, грибні страви); страви з місцевої форелі; м'ясні та молочні продукти місцевого виробництва. Такі заклади забезпечують як харчування проживаючих туристів, так і обслуговування відвідувачів без бронювання.

Більшість садиб пропонують:

- ❖ домашні сніданки, обіди та вечері,
- ❖ екологічні продукти власного виробництва,
- ❖ можливість дегустації локальних страв.

Це один із найпоширеніших форматів, оскільки туристи часто обирають садибу як місце проживання та харчування одночасно.

У літній сезон на популярних туристичних локаціях можуть працювати:

- виїзні точки продажу кави та напоїв;
- міні-ярмарки місцевої гастрономії;
- наметові літні кухні під час фестивалів та подій.

Хоча мережа харчових закладів у зоні впливу парку забезпечує базові потреби туристів, вона має низку проблем таких як обмежена кількість стаціонарних закладів у гірських селах; сезонність роботи значної частини об'єктів; нерозвинена мережа закладів швидкого харчування; відсутність системи сертифікації гастрономічних послуг та брендваної гастрономії регіону.

Перспективними напрямками на території парку є:

- ❖ розвиток етногастрономічних закладів;
- ❖ створення локальних гастромаршрутів;
- ❖ впровадження еко-кафе, що працюють на локальних продуктах;
- ❖ розширення сервісних пунктів поблизу туристичних маршрутів;
- ❖ організація дегустаційних центрів гуцульської кухні.

2.5. Екологічні стежки та маршрути

Рекреаційна діяльність впроваджується в зонах регульованої та стаціонарної рекреації, а також у господарській зоні відповідно до чинного законодавства.

Основними напрямками провадження рекреаційної діяльності на території Парку є:

- ❖ організація ефективного туризму та відпочинку в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів;
- ❖ загально-оздоровчий, культурно-пізнавальний відпочинок для відвідувачів Парку
- ❖ контроль рівня антропогенного навантаження, зумовленого провадженням рекреаційної діяльності території та природних об'єктів Парку;
- ❖ представлення рекламно-видавничої та еколого-просвітньої продукції для відпочиваючих, туристів у межах території Парку;
- ❖ формування у рекреантів та місцевих жителів екологічної культури, бережливого та гуманного ставлення до природи, національного природного надбання.

На території національного парку для туристів розроблені п'ять Еколого-туристичних маршрутів та дві Екостежки у межах туристичних маршрутів наявні рекреаційні місця, побудовано чимало альтанок, створено наметові містечка. Місця облаштовані барвистими банерами, аншлагами, інформаційними і вказівними знаками.

Еколого-туристичні маршрути:

- “Найстаріші дерева “НПП Черемоський”” - пішохідний маршрут, складність середня, 9.5 км, тривалість один день, вид туризму: спортивно-оздоровчий та еколого-освітній.

ПУНКТ 1. ГОРА ТОМНАТИК

Маршрут розпочинається на горі Томнатик, висотою 1565 м. н.р.м. Сніжно-білі кулі - каркаси куполів, нагадують про те, що колись тут знаходилась потужна РЛС під кодовою назвою “Памір”. Цей об'єкт

манить до себе цікавих туристів. Адже, ніщо так не спокушає мандрівників, як

Рис. 2.22 Перший об'єкт маршруту “Найстаріші дерева “НПП Черемоський””

невідомість, як гори, в яких ще не бував, де криються нерозгадані таємниці минулого... Нині це місце поступово стає центром паломництва туристів як з України так і мандрівників із зарубіжжя. Тут сходяться майже всі туристичні маршрути Буковинських Карпат: пішохідні, авто-мото-велосипедні. Тут популярна українська співачка Джамала знімала відео кліп до пісні “1944”, з якою стала переможницею пісенного конкурсу Євробачення.

Рис. 2.23 Другий об'єкт маршруту “Найстаріші дерева “НПП Черемоський””

ПУНКТ 2. ЧОРНИЙ ПОТІК

Спускаючись із гори Томнатик дорогою, що пролягає біля потічка, який має назву “Чорний потік”, частково проходимо старовіковими лісами, які майже не зазнали або зазнали дуже незначного впливу діяльності людини. Ці дерева відіграють визначну роль у забезпеченні стабільності лісових екосистем Буковинських Карпат. Ліси Карпат значною мірою продовжують втрачати залишки стійкості до зовнішнього впливу, що загрожує їх існуванню. І лише збережені ділянки пралісів і старовікових лісів, як осередки стабільності, можуть запобігти втраті лісів Карпат. Необхідно зберегти Карпатські праліси в їх первісному стані для забезпечення здоров'я лісів, краси і неповторності Карпатських гір.

Рис. 2.24 Третій об'єкт маршруту “Найстаріші дерева “НПП Черемоський””

ПУНКТ 3. БІЛИЙ ПОТІК

Пройшовши дорогою через урочище «Чорний потік», перейшовши місток, потрапляємо на ґрунтову дорогу до комплексної пам'ятки природи місцевого значення «Білий потік». Це гірський схил з виходом на

поверхню карстових джерел і формуванням вапнякових травертинів, площею 5.0 га. Тут зростають рідкісні види рослин, занесені до Червоної книги України. Має наукове та естетичне значення.

Рис. 2.25 Четвертий об'єкт маршруту “Найстаріші дерева “НПП Черемоський””

ПУНКТ 4. ВОДОСПАД КОРТУЗІАНСЬКИЙ

Гарний гірський водоспад з чистою джерельною водою Кортузінський. Тип водоспаду - ступінчасто-каскадний, утворений гірськими породами: піщаниками, вапняками та сланцями. Загальна висота - 3,5м, ширина кромки - 2м, русла - до 1м, водність 0,02м³/с, постійно функціонуючий.

Рис. 2.26 П'ятий об'єкт маршруту “Найстаріші дерева “НПП Черемоський””

ПУНКТ 5. ВИТОКИ РІЧКИ БІЛИЙ ЧЕРЕМОШ. ЗАВЕРШЕННЯ МАРШРУТУ

Маршрут проходить до центру с. Перкалаб, де можна побачити мальовничу долину в місці злиття річок Перкалаб і Сарата. З місця злиття цих річок і починається річка Білий Черемош. Тут же і закінчується маршрут.

- Еколого-туристичний маршрут “Здіймаючись над обрієм” - пішохідний маршрут, складність середня, 45 км, тривалість два дні, вид туризму: спортивно-оздоровчий та еколого-освітній.

Рис. 2.27 Перший об'єкт маршруту “Здіймаючись над обрієм” “НПП Черемоський”

ПУНКТ 1. Верхній Ялівець

Піша прогулянка розпочинається в гарному гірському селі Верхній Ялівець, громадським транспортом можна добратись тільки до села Шепіт,

- далі пішки або найманим автомобілем. До с. Верхній Ялівець прямуємо через мальовничий перевал Джогуль, з якого відкриваються прекрасні панорами на вершини Румунських карпатських гір та Яровицький хребет Буковинських Карпат. Від села Великий Яловець маршрут приведе до гори Яровиця.

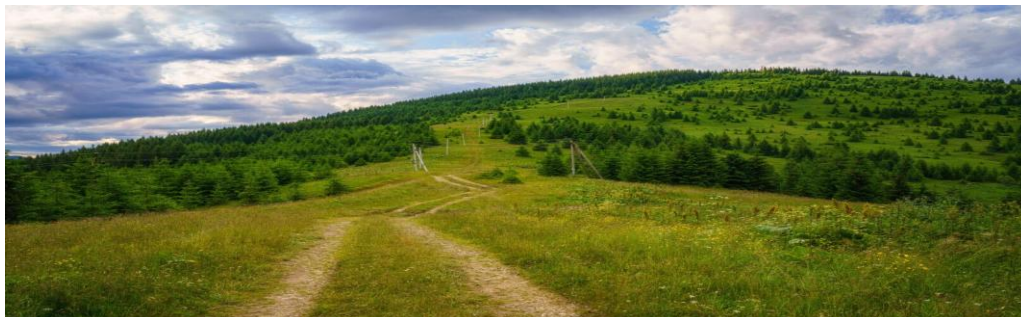

Рис. 2.28 Другий об'єкт маршруту “Здіймаючись над обрієм “НПП Черемоський””

ПУНКТ 2. Гора Яровиця

Найвища точка Буковинських Карпат (1574м). На піку гори встановлено хрест, на честь Буковинського віче. Із найвищої вершини Чернівецької області відкриваються мальовничі ландшафти та краєвиди на гори Гриняву, долини річок Сарата та Білого Черемошу.

ПУНКТ 3. Каплиця свмч. Євстахія [Див. Рис.2.14 ст.43]

Каплицю побудовано у 2015 року працівниками парку. Вона є найвисокогірнішою Святинею Буковинських карпат 1518 м. н.р.м

Рис. 2.29 Четвертий об'єкт маршруту “Здіймаючись над обрієм “НПП Черемоський””

ПУНКТ 4. Долина гладіолусів

Спускаючись в низ до найпівденнішого села Путильського району, Чернівецької області - Сарата, тут знаходяться чарівні луки - Долину Гладіолусів. Тут протягом літа вабить людське око різнобарв'я квітучих трав, але спостерігається найбільш масове цвітіння червонокнижного виду косариків черепитчастих, дикого гладіолуса.

ПУНКТ 5. Церква св. Іоана Хрестителя [Див. Рис.2.13. ст.43]

В центрі села Сарата розташована пам'ятка архітектури - церква Святого Іоана Предтечі. Маленька церква скоріш нагадує каплицю - невеличка дерев'яна споруда, яку збудували віруючі горяни.

ПУНКТ 6. Кляуза на р. Сарата [Див. Рис.2.16. ст.45]

Наступним пунктом являється дивовижний об'єкт - кляуза на річці Сарата - це гребля, гать на річках українських Карпат. Давня гребля є згадкою про тяжку працю гуцулів, які холодними водами бурхливих гірських річок сплавляли лісову деревину до назначених пунктів в околицях міст Вижниці та Чернівців.

Рис. 2.30 Сьомий об'єкт маршруту “Здіймаючись над обрієм “НПП Черемоський””

ПУНКТ 7. Чорний Діл

Чорний Діл - хребет у масиві Яловичорські гори (Українські Карпати), є частиною Мармароського масиву, зокрема Чивчинських гір, розташований в південно-західній частині Чернівецької області, в межах Путильського району.

Простягається з півдня на північ між річками Перкалаб і Саратою (витоки Білого Черемошу). Південною частиною хребта проходить українсько-румунський кордон. Максимальна висота — 1483 м (гора Змієвона). Складений хребет палеозойськими кварцитами, кристалічними сланцями, вапняками. Куполоподібні вершини і круті схили, вкриті смерековими лісами, трапляються виходи вапняків. Для рослинності характерні рідкісні угруповання.

На хребті Чорний Діл знаходиться ландшафтний заказник загальнодержавного значення — «Молочно-братський карстовий масив», де розташована найглибша вертикальна карстова печера Буковини — «Молочні браття» (глибина — 38 м, довжина — 56 м).

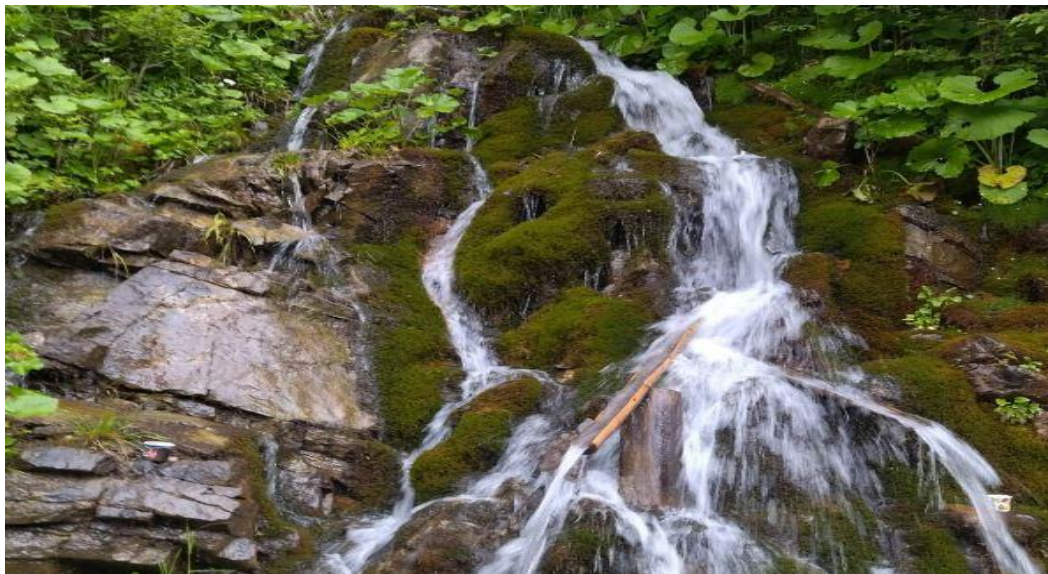

Рис. 2.31 Восьмий об'єкт маршруту “Здіймаючись над обрієм “НПП Черемоський””

ПУНКТ 8. Водоспад Кортюзіанський

Чиста джерельна вода, якою можна втамувати спрагу. Тип водоспаду - ступінчасто-каскадний, утворений гірськими породами піщаниками, вапняками та сланцями. Загальна висота – 3,5м, ширина кромки – 2м, русла – до 1м, водність 0,02м³/с, постійно функціонуючий.

Проходячи через хутір Перкалаб, є місця для ночівлі. Також біля витоків р. Білий Черемош створене зручне наметове містечко.

Рис. 2.32 Дев'ятий об'єкт маршруту, День 2 “Здіймаючись над обрієм “НПП Черемоський””

Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення – озера “Гірське око” (2,5 га). Вода в озері не прогрівається вище 12-14°C. Глибина озера більше 10 метрів. Це мальовниче озеро природного походження, яке утворилося внаслідок зсуву глинистих порід, які перегородили русло невеликого потічка – притоки річки Яловичори. Тут перед останнім переходом можна відпочити на зручних лісових меблях, встановлених біля берега озера.

Далі туристи гірською дорогою прямують до с. Верхній Ялівець, звідки через перевал Джогуль зможуть помандрувати до с. Шепіт, де закінчується піший похід вершинами Буковинських Карпат.

- Еколого-туристичний маршрут “Стежками вітряних хребтів” пішохідний маршрут, складність середня, 34.5 км, тривалість два дні, вид туризму: спортивно-оздоровчий та еколого-освітній.

Рис. 2.33 Перший об'єкт маршруту, “Стежками вітряних хребтів” НПП Черемоський””

ПУНКТ 1. Село Шепіт. Початок маршруту

Село засновано на березі річки Сучава. При в'їзді у центрі села розташований гарний водоспад Сучавський Гук. Справжнім шедевром дерев'яного зодчества у с. Шепіт є Свято Іллінська церква, що розташована на пагорбі в північній частині села. Збудована у 1898 році на місці старої Успенської церкви, що була зведена у 1763 році на честь 60-річчя правління цісаря Франца Йосифа.

Церква Свято-Іллінська є вдалим поєднанням характерної для Буковини традиційної архітектури однокупольного храму та панівної наприкінці XIX століття архітектур і модерну. В середині церкви знаходиться цісарський трон – унікальний витвір мистецтва, який при

розпаді Австрійської імперії у 1918 році не забрали у Відень. До складу ансамблю Іллінської церкви входить також двоярусна каркасна дзвіниця з главкою, що повторює своєю формою купол церкви.

З центру села Шепіт, відійшовши трохи по центральній дорозі в бік прикордонної застави, ми повертаємо праворуч, на південний захід. Основна дорога веде на південь до Румунії, у село Ізвореле Сучевей.

Грунтова дорога поведе уздовж прикордонної огорожі понад лівим берегом річки Кобилорка, а далі її притоки – до перевалу Семенчук (1405м). Від центру села дорогою до перевалу, – приблизно 12 км.

Перевал знаходиться на розлогій полонині. З нього відкриваються мальовничі гірські хребти Східних Карпат України та Румунії. Маршрут проходить ґрунтовою дорогою у північному напрямі. Від перевалу Семенчук до гори Томнатик 3,5 км. По дорозі натрапляємо на групу мальовничих каменів, що підвищуються на декілька метрів над трав'яною рослинністю полонини. Продовживши шлях далі вздовж кордону у загальному західному напрямку, можна потрапити до найпівденнішого села Гуцульщини - Сарати.

ПУНКТ 2. Гора Томнатик [Див. Рис.2.23. ст.56]

Висота гори – 1565 м. Піднявшись на цю гору нашому зору відкривається багато мальовничих гірських пейзажів та цінних ландшафтних комплексів Мармароського масиву Карпатської гірської системи. Із західної сторони гори відкриваються прекрасні краєвиди на гірські вершини, на яких навіть влітку можна побачити сніговий покрив. На вершині гори Томнатик розташована покинута база радянської ППО “ПАМІР” (1950-1995 рр.).

ДЕНЬ 2. ПУНКТ 3. Гора Яровиця [Див. Рис.2.28 ст.61]

Найвища вершина Чернівецької області і Буковинських Карпат (1587м), на вершині якої встановлено хрест, який символізує Буковинське віче - народні збори, організовані 3 листопада 1918 року в м. Чернівці

Українським крайовим комітетом, де було проголошено воз'єднання Північної Буковини із Західноукраїнською Народною Республікою та злуку з «Великою Україною».

ПУНКТ 4. Село Верхній Ялівець [Див. Рис.2.27 ст.60]

В центрі села є обладнані місця для відпочинку туристів, окультурене дерев'яною спорудою джерело та відреставрована в гуцульському стилі каплиця. Тут можна також гарно відпочити, купити все необхідне в невеличкому магазинчику та навіть залишитися переночувати.

Рис. 2.34 П'ятий об'єкт маршруту, “Стежками вітряних хребтів” НПП Черемоський””

ПУНКТ	5.	Перевал	Джогуль
-------	----	---------	---------

Джогуль – перевал в Українських Карпатах, в масиві Яловичорських гір. Висота перевалу - 1160 м. Перевалом проходить дорога місцевого значення, яка з'єднує села Шепіт і Верхній Ялівець. Тут прокладений автомобільний шлях без твердого покриття (грунтова дорога), з багатьма крутими і місцями стрімкими серпантинами. Джогуль вважається

перевалом п'ятої категорії складності. З перевалу відкриваються чудові краєвиди у напрямку села Шепіт та Румунії.

ПУНКТ 6. Село Шепіт [Див. Рис.2.33. ст.65]

Кінець маршруту.

- Еколого-туристичний маршрут «Дорогою до небес» пішохідний маршрут, складність середня, 32 км, тривалість два дні, вид туризму: спортивно-оздоровчий та еколого-освітній.

ПУНКТ 1. Перкалабське ПНДВ

ПУНКТ 2. Гора Млакова

ПУНКТ 3. Гора Яровиця

ПУНКТ 4. Гора Томнатик

ПУНКТ 5. Каплиця Свмч. Євстахія

ПУНКТ 6. Долина гладіолуси

ПУНКТ 7. Церква Св. Іоана Хрестителя в селі Сарата

ПУНКТ 8. Кляуза на річці Сарата

ПУНКТ 9. Комплексна пам'ятка природи «Білий потік»

ПУНКТ 10. Водоспад "Сикало" (Кортузіанський)

Перкалабське ПНДВ. Завершення маршруту.

- Велосипедний маршрут “Жупани”, складність середня, 24 км, тривалість 5 год., вид туризму: спортивно-оздоровчий, екстримальний, велотуризм.

ПУНКТ 1. Перкалабське природо-охоронне науково-дослідне відділення.

ПУНКТ 2. Водоспад Кортузіанський

ПУНКТ 3. Кляуза на р. Сарата

ПУНКТ 4. Пам'ятка природи “Жупани”

ПУНКТ 5. Джерела "Сарата 1, 2, 3"

ПУНКТ 6. Штучні перепади на річці Сарата

ПУНКТ 7. Село Сарата

ПУНКТ 8. Гора Млаковата

ПУНКТ 9. Витоки р. Білий Черемош.

→ Екологічна стежка “Полонинські мандри” протяжність 5.5 км, тривалість 4 год.

ПУНКТ 1. Поблизу Перкалабського ПНДВ

ПУНКТ 2. Гора Млаковата (1416 м н.р.м.)

ПУНКТ 3. Полонинне господарство, де можна побачити весь процес виготовлення екологічно чистих продуктів вівчарства (сиру, вурди, бринзи).

ПУНКТ 4. Підніжжя хребта Чорний Діл,

→ Екологічна науково-пізнавальна стежка “Знай, люби, оберігай” протяжність 7 км. тривалість 8-9 год.

ЗУПИНКА 1. Поблизу Перкалабського ПНДВ - ознайомлення із загальними умовами проходження еко-стежки, з правилами поведінки у природі, які гарантують відвідувачам безпеку, а природі - недоторканість і шанобливе ставлення

ЗУПИНКА 2. “Життя у водоймі” - невеличка водойма, де можна помітити співіснування декількох видів у відносно невеликому середовищі проживання. Залежно від сезону, можна спостерігати за багатим біорізноманіттям та життєдіяльністю земноводних тварин.

ЗУПИНКА 3 “Пізнавальна” - на узліссі, в межах квітучої галявини можна побачити та познайомитись з вишуканими, рідкісними ендемічними видами рослинного світу.

ЗУПИНКА 4 «Фіалкове поле» - протягом всього періоду вегетації тут можна помилуватись цвітінням ендемічного виду - фіалки відхиленої.

ЗУПИНКА 5. Водоспад Кортюзіанський.

ЗУПИНКА 6 “Галявинка” - на рекреаційному майданчику можна відпочити на зручних лісових меблях, милуючись приємним пташиним співом, що перекликається з дзвінким дзюрчанням струмків та гомоном карпатської ріки.

ЗУПИНКА 7 “Полонинське господарство” - наявність високогірних полонин створює умови для утримання та випасання чабанами великої

кількості овець. Саме полонинники відкривають незвідані таємниці тутешнього буття, обрядів та звичаїв, культури та етносу Гуцульщини.

ЗУПИНКА 8 “Шафранове поле” - тут спостерігається неймовірне цвітінням шафрану Гейфеля, який занесений до Червоної книги України.

ЗУПИНКА 9 “Відчуй природу на дотик” являє собою луговий травостій з безліччю цікавих, рідкісних і лікарських рослин.

ЗУПИНКА 10 “Полонинська сироварня” - невеличка гуцульська колиба-сироварня, де відчувається приємний солодкавий запах диму, на вогнищі кипить жентиця, яку господар підготовляє до виробництва вурди, а на полицях підкопчують свої боки будзи полонинського сиру. Саме тут, в руках вправних вівчарів і відбувається народження легендарного гуцульського екопродукту.

ЗУПИНКА 11 “Наодинці з природою” - на узліссі, на березі річки Сарата, знаходиться невеличка затишна галявина зі зручним рекреаційним місцем для відпочинку.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ “ЧЕРЕМОСЬКИЙ”

Сучасні інноваційні та інвестиційні особливості рекреаційно-туристичного потенціалу Національного природного парку “Черемоський” проявляються у поєднанні природних ресурсів з новими технологіями, екологічними підходами та можливостями залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Парк характеризується високою ландшафтною різноманітністю, наявністю гірських екосистем, багатою флорою і фауною, що створює базу для різних форм рекреації й туризму - від пішого екотуризму до наукових досліджень. Однак сучасний етап розвитку НПП вимагає модернізації інфраструктури та впровадження інновацій, здатних підвищити ефективність управління територією і привабливість для туристів, інвесторів та місцевих громад.

Однією з ключових сучасних інновацій є активне використання цифрових технологій у сфері рекреації. Парк має потенціал для створення інтерактивних карт, мобільних додатків, цифрових путівників та сервісів навігації, які значно полегшують відвідувачам планування маршрутів і підвищують рівень безпеки. Впровадження таких інструментів дозволяє формувати персоналізовані туристичні продукти, збирати дані про туристичні потоки, розвантажувати території з високим навантаженням та стимулювати розвиток менш відвідуваних ділянок.

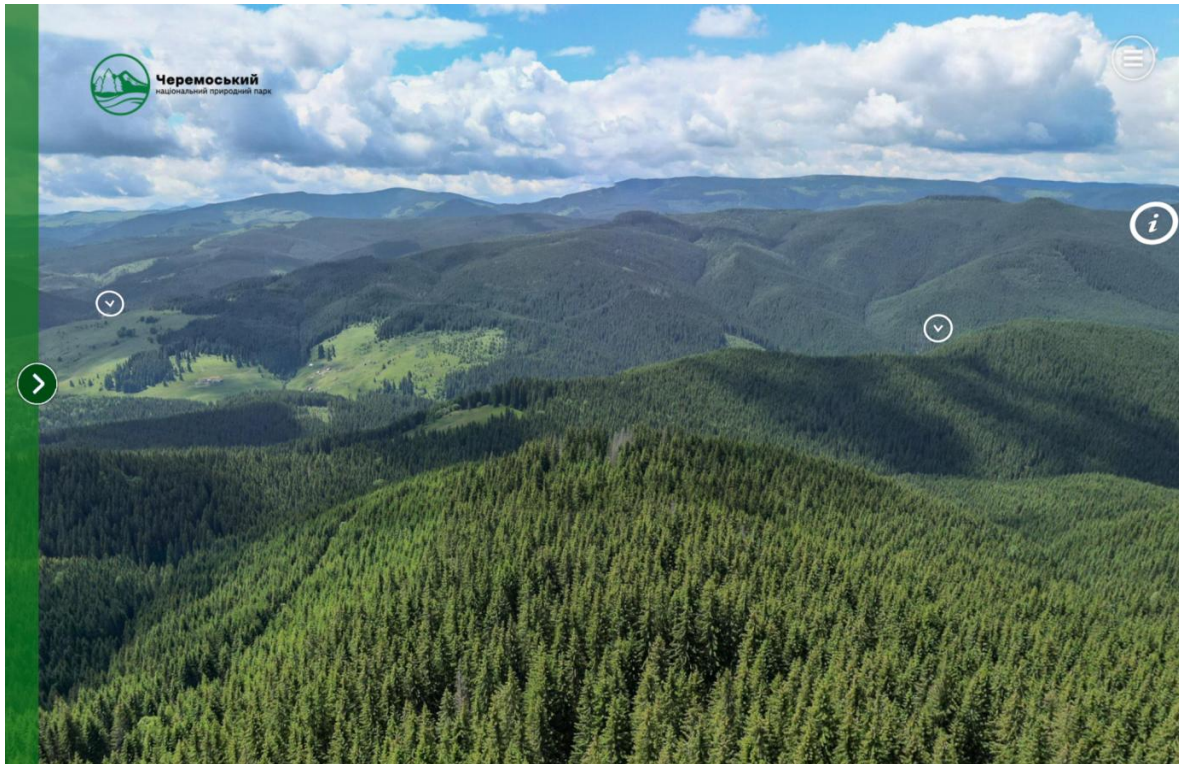

Рис. 3.1 Віртуальна подорож по території НПП "Черемоський"

Для популяризації об'єктів, які знаходяться на території парку було розроблено віртуальну подорож Національним природним парком "Черемоський" це унікальний 3D-тур. Дана візуалізація охоплює всі туристичні об'єкти території. Тобто турист може безпосередньо зайти на сайт <https://cheremoshskyi-national-park.prostir360.com/> і ознайомитися з DESTИНАЦІЯМИ та прокласти свій індивідуальний маршрут.

Даний 3D-тур став можливим завдяки сучасним технологіям та креативному мисленню людини.

Посилання: <https://cheremoshskyi-national-park.prostir360.com/>

Подібні цифрові рішення є також фактором підвищення інвестиційної привабливості, адже демонструють інституційну готовність парку до співпраці в рамках сучасних туристичних трендів.

Інноваційним напрямом розвитку виступає екологічно орієнтований туризм - еко-проживання, екологічні кемпінги, які відповідають міжнародним стандартам сталого туризму. Зростання попиту на

комфортні, але природоорієнтовані форми відпочинку створює умови для появи нових інвестиційних проєктів на територіях, прилеглих до парку. Енергоефективні будівельні технології, використання місцевих матеріалів, застосування відновлюваних джерел енергії дають можливість підприємцям створювати конкурентні туристичні локації з мінімальним впливом на довкілля. Такі проєкти легко інтегруються в концепцію сталого розвитку НПП та можуть реалізовуватись у форматі публічно-приватного партнерства, що особливо важливо в умовах обмеженого бюджетного фінансування.

Національний природний парк “Черемоський” має свого власного амбасадора це Мельничук Мирослав він є автором проєкту “Карпатський волоцюга” де він здійснює нестандартні походи у гори та викладає відео на платформу “Youtube”.

Посилання: <https://www.youtube.com/@tarabon>

Рис.3.2 Логотип проєкту “Карпатський волоцюга”

Рис. 3.3 Фото М.Мельничука у самотньому зимовому поході по

території НПП “Черемоський”

Істотним інноваційним компонентом рекреаційного потенціалу є розвиток спеціалізованих туристичних продуктів: велотуризму, спостереження за дикими тваринами, ботанічних і геологічних турів, фототурів, наукового та еколого-освітнього туризму. Значний інвестиційний потенціал закладено саме в інфраструктурі таких напрямів - облаштування веломаршрутів, пунктів прокату, створення оглядових майданчиків, наукових станцій та екоосвітніх центрів. Подібні об'єкти сприяють не лише зростанню туристичних потоків, а й удосконаленню управління природоохоронними територіями через підвищення рівня екоосвіти та залучення молоді, волонтерів і дослідників.

Важливим інвестиційним напрямом є покращення рекреаційної інфраструктури: облаштування місць відпочинку, інформаційних стендів, маркованих стежок, оглядових мостів, туристичних притулків і рятувальних пунктів. Такі інвестиції не є масштабними за обсягом, але мають високу віддачу, оскільки безпека і зручність перебування - ключові чинники формування позитивного туристичного досвіду. Крім того, поліпшення інфраструктури збільшує тривалість перебування туристів у регіоні та стимулює розвиток місцевих послуг - харчування, транспорту, гідів, сувенірної продукції.

У контексті інвестиційної діяльності НПП «Черемоський» має значні можливості для залучення як приватного капіталу, так і коштів міжнародних програм. Інвестиції можуть бути спрямовані на створення екоцентрів, інтерпретаційних станцій, дослідницьких платформ, а також на розвиток туристичної інфраструктури в буферних зонах парку. Окремо виділяється потенціал грантового фінансування з боку ЄС, ПРООН, фондів сталого розвитку, що надають підтримку проектам, спрямованим на збереження біорізноманіття, екологічну освіту та розвиток сталого

туризму. Наявність подібних інструментів створює сприятливе середовище для інвесторів, оскільки зменшує ризики та забезпечує фінансову гнучкість.

Важливим аспектом інноваційності є посилення співпраці з місцевими громадами, що дозволяє інтегрувати туризм у локальний соціально-економічний розвиток. Створення умов для розвитку місцевого малого бізнесу - садіб зеленого туризму, гастрономічних локацій, прокатів спорядження, локальних гідів - є одночасно і інноваційною, і інвестиційною складовою, адже забезпечує мультиплікаційний ефект і формує сталі економічні моделі існування природоохоронної території. Інвестори в таких моделях отримують не лише прибуток, але й соціальну підтримку, що значно зменшує ризики.

Таким чином, сучасний рекреаційно-туристичний потенціал НПП “Черемоський” формується на перетині природних переваг, технологічних інновацій та можливостей інвестиційного розвитку. Цифровізація, екологічно орієнтований туризм, модернізація інфраструктури, створення спеціалізованих туристичних продуктів і залучення зовнішніх інвестицій є ключовими напрямками, що визначають конкурентоспроможність парку та забезпечують його сталу інтеграцію в туристичний простір Карпатського регіону. Інноваційні підходи дозволяють поєднати охорону природи з економічним розвитком, а інвестиційна активність - створити довгострокову модель функціонування національного парку, здатну генерувати соціальні, екологічні та економічні вигоди.

3.1. Соціально-економічні проблеми функціонування

Соціально-економічні проблеми функціонування Національного природного парку “Черемоський” формуються під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких ключове місце займають

обмеженість фінансових ресурсів, недостатній розвиток туристичної інфраструктури, демографічна ситуація в регіоні та складність поєднання природоохоронних завдань із потребами місцевого населення. Парк розташований у високогірній частині Чернівецької області, де історично склалися умови низької густоти населення, обмеженого доступу до якісних доріг, комунікацій і робочих місць. У цьому контексті природоохоронна діяльність має значний соціальний вимір, однак одночасно створює певні обмеження для жителів прилеглих громад, що стає джерелом економічних і соціальних суперечностей.

Однією з найгостріших проблем є недостатній рівень бюджетного фінансування діяльності НПП “Черемоський”. Хоча національні природні парки отримують фінансування з державного бюджету, ці кошти найчастіше не покривають потреб у здійсненні повноцінних природоохоронних заходів, модернізації інфраструктури, забезпеченні належної матеріально-технічної бази, утриманні та підготовці персоналу. Обмежені ресурси зумовлюють труднощі з проведенням наукових досліджень, доглядом за туристичними стежками, забезпеченням охорони територій, а також із розвитком екологічної освіти та промоції парку. Недостатня заробітна плата працівників призводить до кадрового дефіциту, плинності кадрів та неможливості забезпечити парк усіма необхідними фахівцями.

Суттєвою соціально-економічною проблемою є низький рівень інфраструктурного розвитку територій, прилеглих до парку. Слабка транспортна доступність, нерозвиненість дорожньої мережі, обмежений доступ до швидкісного інтернету та комунальних послуг стримують туристичну активність. У багатьох селах, що межують із парком, відсутні сучасні засоби розміщення, заклади харчування, сервіси прокату обладнання, офіційні кемпінги. Це суттєво зменшує тривалість перебування туристів і відтерміновує розвиток малого бізнесу в

рекреаційній сфері. Водночас інфраструктурна недоступність підвищує ризики у разі надзвичайних ситуацій, що має прямі соціальні наслідки.

До важливих соціальних проблем належить також обмеженість альтернативних джерел зайнятості для місцевих мешканців. Переважна частина населення прилеглих громад працює у сільському господарстві, сезонних роботах або виїжджає на заробітки. У такій ситуації створення природоохоронної території іноді сприймається як обмеження можливостей традиційної економічної діяльності - випасу худоби, заготівлі дров, збору дикоросів чи дрібного лісокористування. Хоча парк виступає осередком нових потенційних можливостей у сфері туризму, їх реалізація вимагає часу, інвестицій та відповідних навичок. Відсутність короткострокових відчутних вигод для населення може спричиняти соціальне напруження й недостатній рівень підтримки природоохоронних заходів.

Своєрідною проблемою є дилема між охороною природи та розвитком місцевих громад. Природоохоронне законодавство передбачає режим обмеженого природокористування, що забороняє або регулює певні види діяльності: вирубку лісу, будівництво, мисливство, частково - збір ресурсів. Для частини місцевого населення такі обмеження асоціюються із втратою доступу до традиційних ресурсів та можливостей доходу. Без належної комунікації та компенсаційних механізмів це може викликати конфлікти інтересів та зниження рівня довіри до адміністрації парку. Важливою проблемою є недостатній рівень залучення населення до прийняття рішень щодо використання природних ресурсів та розвитку туризму.

Економічні труднощі доповнюються демографічною ситуацією - відтік молоді, старіння населення, низький рівень підприємницької активності. Це знижує людський потенціал регіону і стримує розвиток локальних туристичних ініціатив. Для ефективного функціонування парку

потрібні екскурсоводи, гіді, фахівці з екотуризму, інструктори з безпеки, науковці, працівники сервісної сфери. Через нестачу підготовлених кадрів виникає потреба у систематичному навчанні та підвищенні кваліфікації, що також вимагає фінансових ресурсів.

Ще однією проблемою є низька обізнаність туристів і місцевого населення про можливості парку та правила поведінки на його території. Недостатня комунікація спричиняє нерівномірний розподіл туристичного навантаження, виникнення стихійних стоянок, засмічення територій і підвищує ризики порушення природоохоронного режиму. Це створює додаткові витрати для парку та збільшує потребу в контролі та екоосвітній роботі.

Важливим аспектом є також загальноекономічні виклики, що впливають на функціонування НПП: загальний рівень інфляції, економічна нестабільність, обмеженість інвестиційних потоків у прикордонні та гірські регіони, конкуренція між громадами за ресурси та фінансування. У комплексі ці фактори сповільнюють темпи розвитку рекреаційних послуг, що могло б стати додатковим джерелом доходів для парку та населення.

Таким чином, соціально-економічні проблеми функціонування НПП “Черемоський” мають комплексний характер і охоплюють питання фінансування, інфраструктурної доступності, зайнятості населення, кадрового забезпечення, комунікації та взаємодії з місцевими громадами. Їх складність полягає у взаємозв’язку та взаємозумовленості: слабкий розвиток інфраструктури стримує туризм; низькі доходи населення зменшують підтримку природоохоронних заходів; обмежені ресурси парку ускладнюють його інституційний розвиток і впровадження інновацій. Вирішення цих проблем потребує комплексних підходів - державної підтримки, залучення грантів і інвестицій, активної співпраці з громадами та створення нових економічних можливостей, що дозволять поєднати охорону природи та сталий соціально-економічний розвиток регіону.

3.2. Міжнародний клімат щодо перспекричного рекреаційно туристичного потенціалу парку

Міжнародний клімат створює для парку одночасно сприятливі зовнішні умови та нові вимоги, які визначають вектор можливого розвитку - з одного боку, світова індустрія туризму після пандемії демонструє стійке відновлення і підвищений попит на природо-орієнтований відпочинок, що відкриває додатковий зріз ринку для карпатських нацпарків; з іншого - міжнародні тенденції і політичні ініціативи зосереджені на сталому, низьковуглецевому розвитку туризму, підвищенні кліматичної стійкості сектору та інтеграції туризму в кліматичну політику країн, що вимагає від локальних менеджерів парків адаптації стратегій та інвестиційних проєктів.

Європейські програми та міжнародні донори наразі надають підвищену увагу відновленню і посиленню захисної спроможності природоохоронних територій України, що створює реальні інструменти фінансування для покращення рекреаційної інфраструктури, екоосвітніх центрів та підвищення якості сервісів у парках. Для Черемоського це означає можливість залучити проєкти у межах програм LIFE, Interreg, грантів ЄС та техпідтримки від міжнародних фондів, спрямованих на відновлення біорізноманіття і розвиток сталого туризму, а також отримати доступ до ноу-хау з управління охоронними територіями та практик підвищення кліматичної стійкості. Участь України у програмах LIFE та ініціативи з підтримки створюють правове та фінансове підґрунтя для подання проєктів, спрямованих на адаптацію парків до змін клімату і одночасний розвиток рекреаційних можливостей.

Чітко простежується спрямування міжнародної співпраці на трансграничні ініціативи Карпатського регіону - Конвенція з охорони Карпат (Carpathian Convention) і міжрегіональні програми стимулюють створення спільних маршрутів, обмін досвідом у сфері менеджменту охоронних територій та просування регіонального туристичного продукту на міжнародних ринках. Для Черемоського такі ініціативи відкривають двері до проєктів спільного промо, створення маршрутизованих кластера турів між Україною та суміжною Румунією, а також до залучення туристів, зацікавлених у транскордонних екоподорожах та “карпатських” маршрутах, що підвищує потенційне навантаження на інфраструктуру, але й розширює ринки збуту туристичних послуг.

Міжнародні донори і технічні партнери часто вимагають від аплікантів ув'язати проєкти з принципами сталого розвитку, що трансформує інвестиційну привабливість: фінансування сьогодні більш охоче надається тим ініціативам, які поєднують розвиток рекреаційної інфраструктури з заходами збереження біорізноманіття, моніторингом впливу туризму, енергоефективністю та залученням місцевих громад. “Черемоський” НПП може скористатися цим трендом, формуючи комплексні проєктні заявки (наприклад, модернізація рекреаційних пунктів із використанням відновлювальних джерел енергії + навчальні програми для місцевих підприємців), але такі підходи потребують підвищеної адміністративної спроможності та партнерських мереж.

Одночасно міжнародний клімат вносить і нові ризики: глобальні зрушення клімату змінюють сезонність та екологічну стабільність гірських екосистем, що вимагає впровадження адаптаційних заходів у плануванні рекреації; міжнародні стандарти екологічної звітності і “зелених” сертифікацій зростають у важливості для приваблення відповідальних туристів і для доступу до преміального ринку екотуризму; геополітична нестабільність посилює вимоги до безпеки подорожей і до чітких

комунікацій з іноземними партнерами. У відповідь парку важливо інтегрувати кліматичну та кризову стійкість у свої стратегії розвитку рекреації: планування маршрутів з урахуванням ерозійних процесів, диверсифікація сезонних продуктів, підвищення якості пошуково-рятувального забезпечення і цифрової інформованості відвідувачів.

Практичною передумовою реалізації міжнародних можливостей є вже наявні або можливі форми співпраці: технічна підтримка і трансфер знань від міжнародних проєктів, участь у конкурсах на грантове фінансування, партнерські програми з університетами та науковими центрами ЄС, а також співпраця з міжнародними НГО, які працюють над відновленням та підтримкою мережі ПЗФ в Україні. Для НПП це шанс не лише отримати фінансування на інфраструктуру й екоосвітні ініціативи, але й покращити менеджмент, системи моніторингу та маркетингову видимість на міжнародних платформах.

Міжнародний клімат формує для НПП “Черемоський” подвійну перспективу: існує реальний попит і фінансова підтримка з боку міжнародних структур для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу, але успіх залежатиме від здатності парку інтегрувати принципи сталого розвитку, відповідати міжнародним екологічним стандартам, побудувати партнерства і підвищити адміністративну спроможність для підготовки конкурентоспроможних проєктних заявок. У сукупності ці фактори означають, що міжнародний клімат - це не лише джерело ресурсів, а й каталізатор трансформації підходів до управління рекреацією в “Черемоському” НПП з орієнтацією на довгострокову екологічну стійкість і соціально-економічну вигоду для місцевих громад.

3.3. Оцінка використання рекреаційно туристичного комплексу у період пандемії COVID-19 та під час війни

Оцінка використання рекреаційно-туристичного комплексу НПП “Черемоський” у період пандемії COVID-19 та під час війни характеризується суттєвими змінами у динаміці туристичних потоків, поведінці відвідувачів, особливостях управління рекреаційними ресурсами та умовах їх збереження. Пандемія COVID-19 стала одним із найпотужніших чинників впливу на туристичний сектор України в цілому, а також на рекреаційну діяльність національних природних парків. Для НПП “Черемоський”, який має виразну природну цінність, унікальні ландшафти та потенціал розвитку екологічних видів туризму, обмеження мобільності населення, карантинні заходи та зменшення організованого туризму стали як викликом, так і певною мірою можливістю.

У період пандемії парк зіткнувся із суттєвим скороченням кількості організованих туристичних груп, призупиненням роботи туристичних операторів, обмеженням на використання інфраструктурних об’єктів, таких як будиночки відпочинку, місця ночівлі, візит-центри. Проте водночас відбулося зростання інтересу до індивідуальних форм відпочинку, що є характерним для всіх природоохоронних територій України. Багато громадян шукали безпечні альтернативи масовому відпочинку та уникали скупчень людей, тому природні території стали привабливішими. Для НПП “Черемоський” це означало збільшення кількості відвідувачів, які обирали короткотривалі піші прогулянки, самостійні маршрути та мандрівки невеликими групами. Це стимулювало попит на екологічні стежки, фототури, спостереження за природою та інші малозатратні види рекреації.

Разом з тим, зростання неорганізованого туризму створило проблеми щодо навантаження на природні екосистеми, адже не всі відвідувачі достатньо обізнані щодо правил поведінки на території природоохоронних парків. У період пандемії збільшилася кількість випадків стихійного відпочинку, що

супроводжувався утворенням сміття, порушенням ландшафтної цілісності та підвищенням пожежної небезпеки. Це вимагало від адміністрації парку посилення контролю, інформаційно-просвітницької роботи, а також впровадження онлайн-інструментів комунікації з туристами.

Щодо заходів які були запровадженні безпосередньо урядом України за стратегію під час пандемії до сфери туризму це:

1. Забезпечення справедливого балансу між захистом туристів та інтересами працівників туристичної галузі;
2. Забезпечення умов для виживання бізнесу по всьому ланцюжку постачання;
3. Зосередження уваги на механізмах координації для більш адресного реагування та підтримки відновлення туристичного сектора.

Ці заходи з реагування необхідно викласти у вигляді реалістичних стратегій для суб'єктів туристичної діяльності та безпосередньо представників туристичної діяльності на всіх етапах кризи. Мова йде не лише про надання підтримки у вигляді компенсації втрачених прибутків, але й про надання регуляторних норм щодо стандартів і протоколів для бізнесу для відкриття, адаптації та доступу на нові ринки, а також підвищення підприємницького потенціалу малого та середнього бізнесу в туризмі та сприяння процесам налагодження співпраці.

Національний природний парк «Черемоський» у період повномасштабної війни в Україні функціонує в умовах глибоких трансформацій, що охоплюють усі сфери його діяльності - від охоронної роботи до рекреаційно-туристичного використання.

Повномасштабна війна стала новим, ще більш масштабним викликом для рекреаційно-туристичної галузі. Попри те, що Буковина належить до територій, віддалених від зони активних бойових дій, війна спричинила різке скорочення туристичних потоків у перші місяці вторгнення. Туристична активність майже зупинилася через загальну невизначеність, обмеження пересування, падіння доходів населення та переорієнтацію

пріоритетів домогосподарств на базові потреби й безпеку. Більшість організованих екскурсій і групових програм була тимчасово припинена. Інвестиційні проєкти, пов'язані з розвитком інфраструктури, також були заморожені або відкладені через брак фінансування, зміщення бюджетних потоків на військові потреби та підвищення ризиковості інвестиційного клімату. Туристична активність впала, що позначилося і на діяльності НПП “Черемоський”. Закриття туристичних об'єктів, обмеження на переміщення, зниження купівельної спроможності населення та переорієнтація ресурсів держави на оборону призвели до скорочення інвестицій у розвиток рекреаційної інфраструктури. Водночас території природно-заповідного фонду Вижницького та Путильського районів, зокрема й НПП “Черемоський”, стали важливими з точки зору психологічної реабілітації населення. В умовах зростання стресу та потреби у відновленні багато громадян звернулися до природи як до безпечного й відносно стабільного простору.

Війна також вплинула на діяльність адміністрації парку. Значна увага була зосереджена на охороні природних комплексів, оскільки посилилися ризики незаконних рубок, браконьєрства, використання природних ресурсів у нелегальний спосіб в умовах економічних труднощів населення. Частина співробітників парку долучилася до волонтерської діяльності, а інфраструктурні можливості парку - приміщення, транспорт, ресурси - у деяких випадках використовувалися для підтримки місцевих громад.

З другої половини 2022 року спостерігається поступове відновлення внутрішнього туризму, зокрема у відносно безпечних областях. НПП “Черемоський” почав фіксувати зростання кількості внутрішніх туристів, зокрема сімей, волонтерів, переселенців, які шукали спокійних місць для короткочасного відпочинку. Зросла потреба у форматах “природної терапії”, маршрутах для піших та гірських походів, екологічних майстер-

класах, спогляданні дикої природи. У воєнний час парк став важливим елементом регіональної соціально-психологічної стабільності.

Певна частина відвідувачів - внутрішньо переміщені особи - почала використовувати територію парку для тривалого перебування, що створило додаткове навантаження на природні ресурси. Це вимагало адаптації управлінських рішень: оптимізації маршрутів, посилення контролю за природоохоронним режимом, більш активної комунікації з місцевими громадами та волонтерськими організаціями.

Загалом період пандемії та війни виявив вразливість рекреаційно-туристичного комплексу НПП “Черемоський”, але водночас продемонстрував його гнучкість. Парк зміг адаптуватися до нових умов, зберегти свою природну цінність та залишитися одним із ключових природних центрів у регіоні. Виклики цих періодів стимулювали перегляд підходів до управління рекреаційною діяльністю, посилили увагу до сталості туристичного навантаження, інформаційної роботи з відвідувачами та розвитку цифрових сервісів. Досвід цих років є важливим підґрунтям для подальшого стратегічного планування рекреаційного розвитку та оцінки ризиків у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Рекреаційно-туристичне природокористування на території Національного природного парку “Черемоський” є важливою складовою сталого розвитку регіону, збереження природної спадщини та формування якісного туристичного продукту Буковини. Проведене дослідження дало змогу комплексно оцінити потенціал парку, виявити основні проблеми та

окреслити перспективні напрями його розвитку з урахуванням сучасних соціально-економічних, екологічних та світових тенденцій.

Аналіз природно-ресурсного потенціалу засвідчив, що НПП «Черемоський» має унікальні ландшафтні комплекси, високу біорізноманітність, значну кількість ендемічних та рідкісних видів флори і фауни, а також виразну етнокультурну спадщину, що формує основу для різноманітних форм рекреації: екологічного, пішого, етнографічного, пригодницького, фото та наукового туризму. Ці ресурси є ключовою конкурентною перевагою парку та визначають його перспективність у межах національного та міжнародного туристичного ринку.

Дослідження показало, що сучасний стан рекреаційно-туристичної інфраструктури потребує модернізації та розширення. Наявні маршрути та екомаршрути є функціональними, однак не повністю відповідають зростаючим потребам туристів. Недостатність інформаційного забезпечення, мало розвинена сервісна інфраструктура, середні рівень цифровізації та обмежені інвестиційні можливості стримують формування привабливого туристичного середовища. Водночас парк має значні перспективи у впровадженні інноваційних підходів - цифрових сервісів, систем моніторингу відвідуваності, інтерактивних карт, що дозволить забезпечити ефективне управління туристичними потоками та популяризувати територію.

Визначено, що соціально-економічні проблеми функціонування НПП «Черемоський» пов'язані із недостатнім фінансуванням, нерівномірною туристичною активністю протягом року, обмеженою участю місцевих громад у формуванні туристичного продукту та слабкою взаємодією із бізнес-сектором. Попри це, парк має важливе значення для розвитку гірських громад, формування робочих місць, збереження культурного середовища та підтримки екологічно відповідних моделей природокористування.

Окрему увагу приділено впливу пандемії COVID-19 та повномасштабної війни на рекреаційно-туристичну діяльність парку. Встановлено, що ці фактори спричинили різкі зміни туристичних потоків, переорієнтацію від організованих до індивідуальних форм туризму, зростання інтересу до малолюдних маршрутів та потреби у психологічній реабілітації в природних умовах. НПП “Черемоський” продемонстрував гнучкість і здатність адаптуватися до кризових умов, що підтверджує важливість природоохоронних територій як простору стійкості та відновлення для населення.

Дослідження міжнародного контексту показало, що розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу НПП “Черемоський” цілком відповідає світовим тенденціям сталого туризму, екологічної освіти, “повільного” туризму, природної терапії та кліматично дружніх форм подорожей. Залучення міжнародних екологічних програм, грантів, партнерств з природоохоронними організаціями та включення парку в транскордонні туристичні маршрути відкриває потенціал для зміцнення його позицій на міжнародному ринку.

Проведена оцінка дає змогу стверджувати, що НПП “Черемоський” має високий потенціал для розширення рекреаційно-туристичної діяльності за умови впровадження сучасних технологій управління, удосконалення інфраструктури, активізації співпраці з громадами та бізнесом, а також посилення природоохоронних заходів. Подальший розвиток має ґрунтуватися на принципах збалансованості: забезпечення якісного туристичного продукту без нанесення шкоди природним комплексам, зростання туристичного попиту без перевантаження екосистем і підтримка місцевих громад через екологічно дружні економічні моделі.

Отже, рекреаційно-туристичне природокористування на території НПП “Черемоський” є перспективним напрямом розвитку регіону, який поєднує екологічну цінність, соціальну значущість та економічний потенціал. Результати дослідження підкреслюють необхідність стратегічного і комплексного підходу до управління рекреаційною діяльністю, що стане запорукою збереження унікальних природних комплексів та забезпечить сталий розвиток парку у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абелєнцев В.І. Куницеві. – К.: Наук. думка, 1968. – 280 с. (Фауна України. – Т. 1. Ссавці. Вип. 3).
2. Андріанов М.С. Кліматичні райони Чернівецької області // Зб. наук. пр. №4. – Чернівці, 1959. – С. 24–34.
3. Андрющенко Т.Г., Іліка Р.В., Хлус Л.М. Каталог теріологічних колекцій Чернівецького національного університету іменіЮрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2002. – 52 с.

4. Артемчук І.В. Гірські луки Чернівецької області та шляхи їх поліпшення // Ботан. журн. АН УРСР. – 1953. – Т. 10, № 4. – С. 24–31.
5. Артемчук І.В. Сіножаті та пасовища гірських та передгірних районів Чернівецької області і шляхи їх поліпшення // Наук. зап. Чернів. унів. Серія біол. – 1954. – Т. XXV. – С. 34–91
6. Байдашников О.О. Хондрина вівсяна *Chondrina avenacea* (Bruguiera, 1792) // Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. – С. 244.
7. Величко М.В., Чорней І.І., Буджак В.В. До поширення *Aconitum jasquinii* Rehb. (Ranunculaceae Juss.) у Чивчинських горах (Українські Карпати) // Наук. вісн. Чернів. унів. – Чернівці: Рута, 2004. – Вип. 194. Біологія. – С. 78–84.
8. Визначник рослин України / Ред. Д.К. Зеров. – К.: Урожай, 1965. – 877 с.
9. Воропай Л.І., Куниця М.О. Українські Карпати (фізикогеографічний нарис). – К.: Рад. шк., 1966. – 168 с.
10. Гамор Ф.Д., Вайнагій І.В., Антосяк В.М. Стан охорони “червонокнижних” видів рослин на заповідних територіях Українських Карпат // Укр. ботан. журн. – 1994. – Т. 51, № 6. – С. 122–129.
11. Горохова З.Н., Солодкова Т.І. Ліси Радянської Буковини. – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1970. – 213 с.
12. Коржик В.П. Діагностичні ознаки карстових порожнин Українських Карпат: деякі проблеми охорони спелеоресурсів // Екологічні основи оптимізації режиму охорони і використання природно-заповідного фонду. Тези допов. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Карп. біосф. запов. (11–15 жовтня 1993 року). – Рахів, 1993а. – С. 38–41.
13. Тащук М.В., Скільський І.В., Мелешук Л.І. Фауна наземних хребетних національного природного парку “Черемоський” (Чернівецька область) // Функціонування заповідних територій в сучасних умовах України. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-ти річчю створ. НПП “Синевир” (1–3 жовтня 2009 р., Синевир, Україна). Ужгородські ентомологічні читання. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-ти річчю створ. НПП

- “Синевир” (1–3 жовтня 2009 р., Синевир, Україна). – Синевир, 2009. – С. 79–80.
- 14.Токмаков О.І. Короткі повідомлення про температурні інверсії в Українських Карпатах // Вісн. Чернів. відділу Геогр. товар. Союзу РСР. – Чернівці, 1958. – Вип. 1. – С. 170–174.
- 15.Харкевич С.С. Ботанічна екскурсія у Чивчинські гори // Досягнення ботанічної науки на Україні 1965–1966 р.р. – К.: Наук. думка, 1968. – С. 121–122.
- 16.Худий О., Гарматюк О. Сучасний стан іхтіоценозів транскордонних водотоків Буковини // Тези Міжнар. наук. конф. за результатами фундаментальних дослідж. за 2006 рік в рамках транскорд. співроб. “Україна – Румунія: результати і перспективи транскордонного співробітництва в контексті євроінтеграційних процесів” (17–18 квітня 2007 року). – Чернівці: ЧНУ, 2007. – С. 56–57.
- 17.Чорней І.І. Історія формування природно-заповідного фонду в Чивчинських горах (Українські Карпати) // Запов. справа в Україні. – 2005. – Т. 11, вип. 2. – С. 63–67.
- 18.Чорней І.І. Чорний Діл // Екол. енцикл. – К.: ТОВ “Центр екологічної освіти та інформації”, 2008. – Т. 3: О–Я. – С. 366.
- 19.Габінет М.П., Кульчицький Я.О., Матковський О.І. Геологія і корисні копалини Українських Карпат. – Львів: Вища шк., 1976. – Ч. 1. – 200 с.
- 20.Воропай Л.І., Куниця М.М. Природні довкілля (ландшафти) краю // Географія Чернівецької області. – Чернівці, 1993. – С. 62–79
- 21.Екологічна енциклопедія / Ред. А.В. Толстоухов. – К.: ТОВ “Центр екологічної освіти та інформації”, 2007. – Т. 1: А–Е. – 432 с
- 22.Національний атлас України / Ред. Л.Г. Руденко. – Київ: ДНВП “Картографія”, 2007. – 440 с.
- 23.Рибін М.М. Фізико-географічне районування Радянської Буковини // Тези допов. міжвуз. ювіл. наук. конф., присвяч. 25-річчю возз’єдн. Північної Буковини з Українською РСР (21–25 вересня 1965 року). – Чернівці, 1965. – С. 34–36.
- 24.Рідуш Б., Коржик В. Печери Буковини // Фауна печер України. – К., 2004. – С. 158–168. (Серія: Пр. Теріол. Шк. – Вип. 6).
- 25.Різун В.Б. Туруни Українських Карпат. – Львів, 2003. – 210 с.
- 26.Скільський І. Зоологічна “Terra inkognita” // Зелені Карпати. – 1994. – № 3–4. – С. 19.

27. Національний природний парк “Черемоський”
URL: <https://cheremoskyi-park.in.ua/> (дата звернення 10-25.11.2025 р.)
28. Міністерство екології та природних ресурсів України
URL: <https://xn--e1aajedlonm8c5c.xn--j1amh/> (дата звернення 10.11.2025р.)
29. Карпати INFO
URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/ch/vz/putyla/sights/cheremoskiy/> (дата звернення 7.11.2025 р.)
30. Карпати рокс
URL: <https://karpaty.rocks/nacionalnyy-pryrodnyy-park-cheremosky-putyla>
(дата звернення 15.11.2025 р.)
31. Офіційний портал Верховної ради України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1043/2009#Text> (дата звернення 14.11.2025 р.)
32. Хостинг України
URL: <https://www.ukraine.com.ua/egrpou/36754760/> (дата звернення 17.11.2025 р.)
33. Букінг. Онлайн платформа бронювання помешкань
URL: <https://www.booking.com/> 20.11.2025 р.
34. Карта парків України
URL: <https://wownature.in.ua/mmp/fullscreen/27/?marker=223> (дата звернення 8.11.2025 р.)
35. 3-Д Тур територією НПП “Черемоський”
URL: <https://cheremoshskyi-national-park.prostir360.com/> (дата звернення 12.11.2025.р.)
36. Парки і заповідники
URL: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/natsionalnyy-pryrodnyy-park-cheremosky/> (дата звернення 13.11.2025 р.)
37. Чернівецька обласна військова адміністрація
URL: <https://bukoda.gov.ua/news/ruslan-zaparanjuk-z-robochym-vizytom-vidvidav-npp-cheremoskyi> (дата звернення 16.11.2025 р.)

ДОДАТКИ

Додаток А

**У К А З
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Про створення національного
природного парку "Черемоський"**

З метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, відповідно до статті 53 Закону України "Про природно-заповідний фонд України"
п о с т а н о в л я ю:

1. Створити на території Путильського району Чернівецької області національний природний парк "Черемоський".

До території національного природного парку "Черемоський" передано в установленому порядку виділення 7117,5 гектара земель

Додаток Б

УКРАЇНА

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

№ 124-р

Ч. Черевин 1997 р.

Про створення регіонального ландшафтного парку "Черемоський".

З метою збереження, відтворення і раціонального використання природних ландшафтів Буковинських Карпат та на виконання обласної науково-технічної програми "Екологія", відповідно до ст.15 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", пункту 18 підпункту 5 к/ "Положення про обласну, Київську, Севастопольську міську державну адміністрацію", затвердженого Указом Президента України від 21 серпня 1995 року № 760 та розпорядження голови обласної державної адміністрації "Про деякі питання щодо діяльності обласної державної адміністрації" від 3.08.1995 року № 4-р:

1. Створити на території Путильського району регіональний ландшафтний парк "Черемоський" загальною площею 6555,8 га без вилучення земель у користувачів /додатки № 1,2 /.

2. Державному управлінню екологічної безпеки в Чернівецькій області протягом I півріччя 1997 року провести державну реєстрацію регіонального ландшафтного парку "Черемоський" і передати його під охоронні зобов'язання Путильському держлісгоспу та колгоспам "Прикордонник", "Зоря Карпат", "Прогрес", "Маяк", "Україна" Путильського району, на території яких він знаходиться.

3. Путильській районній державній адміністрації, виконкому Шепітської сільської Ради, організаціям, відповідальним за збереження регіонального ландшафтного парку "Черемоський", забезпечити постійний контроль за збереженням природної різноманітності, корінних ландшафтів, унікальних та типових комплексів з багатомірною флорою,

Чернівецька облдерж., в. 2815, т. 2000

- 2 -

дотриманням заповідного режиму на його території.

Голова обласної державної адміністрації

Підпис

Виконавець:

Начальник держуправління екобезпеки

Підпис /прізвище/ 6.02.97 /дата/

Погоджено:

Заступник голови облдержадміністрації

Підпис /прізвище/ 24.02.97 /дата/

Начальник юридичного відділу

Підпис /прізвище/ 20.02.97 /дата/

Начальник управління земельних ресурсів

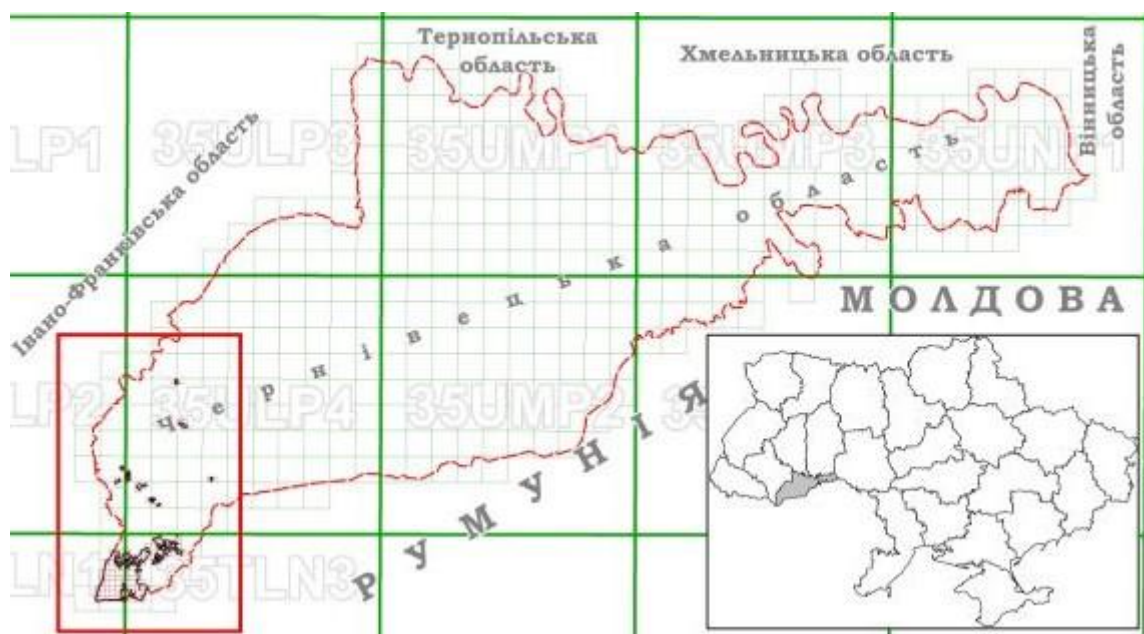
Підпис /прізвище/ 18.02.97 /дата/

Начальник управління лісового господарства

Підпис /прізвище/ 19.02.97 /дата/

Заступник голови облдержадміністрації-керівник секретаріату

Підпис /прізвище/ 26.02.97 /дата/

Сіткова карта території НПП “Черемоський” у системі сіткового картографування Чернівецької області”